

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Absence otcovské postavy jako faktor
psychosociálního vývoje chlapců**

Pavel Rada

Katedra: Sociální práce
Vedoucí práce: Mgr. Anna Klimešová
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Absence otcovské postavy jako faktor psychosociálního vývoje chlapců napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Liberci dne 10. 6. 2018

.....

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá dopadem absence otcovské postavy na psychosociální vývoj chlapců ve specifických patologiích v oblasti vzteku a delikvence, závislostního jednání, promiskuity a pornografie.

Summary

This bachelor thesis deals with the influence of absenting father's figure on psychosocial development of boys in specific sociopathological phenomena: anger and delinquency, addiction behavior, promiscuity and pornography.

Klíčová slova

Mužský vzor, vztek, delikvence, závislosti, promiskuita, pornografie.

Keywords

Male role model, anger, delinquency, addiction, promiscuity, pornography.

Poděkování

V první řadě bych chtěl poděkovat vedoucí práce Mgr. Anně Klimešové, za její precizní poznámky a profesionální vedení. I za trpělivost a ochotu, k čemuž jsem určitě nedával závdavek. Poté bych rád poděkoval své ženě za její podporu i korekturu, bez čehož by byla práce nečitelná. V neposlední řadě pak svému příteli a šéfovi Petru Hampacherovi za jeho vstřícnost a vykrytí.

Obsah

Úvod	9
1 Popis metody a cílové skupiny	11
1.1 Vymezení pojmů	11
1.2 Charakteristika základního souboru	12
1.3 Popis metod	15
2 Specifické patologické jednání	18
2.1 Role otce	19
2.2 Vztek a delikvence.....	22
2.3 Závislostní jednání.....	31
2.4 Promiskuita a pornografie	43
3 Zpracovaná data.....	53
Alex (14 let).....	53
Dan (17 let).....	56
Emil (20 let).....	59
Jan (17 let)	61
Petr (20 let)	63
4 Výstupy z výzkumu	67
Závěr	71
Zdroje	74
Webové zdroje.....	77
Přílohy.....	80

Seznam obrázků

Obrázek 1: Michal a balónek.....	29
Obrázek 2: Schody do sklepa	41
Obrázek 3: Pizza a vázy.....	51

Seznam použitých zkratk

NZDM nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

PC hry počítačové hry

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník	80
---------------------------	----

Úvod

Ve své praxi pracovníka v sociálních službách v nízkoprahovém klubu pro děti a mládež a socioterapeuta v programu zaměřeném na zmírnění negativních dopadů delikvence a zmírnění recidivy se často setkávám s mladými muži ve věku 13-23 let. Za 5 let své praxe jsem se setkal s více než 100 mladými muži, se kterými jsem měl tu možnost pracovat, nahlédnout jim do životů a být svědkem toho, jak se vypořádávají s životními strastmi.

Během své praxe jsem začal zaznamenávat, že téměř všichni mladí muži postrádají ve svém životě primární mužský vzor, často neměli žádný. Slyšel jsem nespočet příběhů opuštěných a zklamaných synů. Příběhů, ve kterých chyběl jeden z důležitých aktérů, a tím byl otec. Začal jsem si všimnout, že i přes velké zklamání synové po otcích touží a jejich absence má značný vliv na jejich životy.

Další faktor, který jsem zaznamenal, byl ten, že mladí muži prožívající absenci otce, projevují specifické patologie. První z nich je neschopnost ovládat a rozumět své mužské energii a vzteku. To se poté projevuje nezvládnutou agresí, případně delikvencí. Další je závislostní jednání, které se projevovalo nejen častým užíváním předmětu závislosti, ale také normalitou, se kterou byl tento předmět přijat. Poslední z nich je oblast sexuality. Neschopnost udržet aspirovaný dlouhodobý vztah a normalizace v oblasti sledování pornografie a sexuálního konzumu.

Tyto skutečnosti mne dovedly k formulaci výzkumného předpokladu: **Absence mužské postavy se na psychosociálním vývoji**

mladých mužů významně projeví v oblasti vzteku a delikvence, závislostního jednání, promiskuity a pornografie.

Pro svou bakalářskou práci jsem si dal za **cíl popsat projevy patologie v oblasti vzteku a delikvence, závislostního jednání a sexuality v souvislosti s absentujícím mužským vzorem.** V prvním bodě se budu věnovat popisu výzkumné metody a cílové skupiny. V další části uvedu popis mladých mužů, využívajících služeb NZDM Zapes, ve kterém se pokusím vystihnout podobu patologických jevů, jejich příčiny a důsledky v diskusi se studovanou literaturou. Ve třetím bodě uvedu výstup z provedeného výzkumu. Nejdříve se pro vliv otce pokusím najít teoretickou podporu v oblastech jednotlivých patologií. Poté přejdu k výsledkům kvalitativního šetření, kdy jsem pomocí kolektivní případové studie s pěti chlapci mapoval, jak synové prožívají a vnímají oblasti vzteku a delikvence, závislostního jednání, promiskuity a pornografie v souvislosti s chybějícím mužským vzorem. V závěru uvedu výstup celé práce.

1 Popis metody a cílové skupiny

Na začátku této práce se budu věnovat nejdříve vymezení pojmů, poté přejdu k charakteristice základního souboru a následně popíšu výzkumné metody užití v práci.

1.1 Vymezení pojmů

Primární mužský vzor může být nejen otec, ale i muž, který v rodině otce nahrazuje.

Angažovaný otec je takový primární mužský vzor, který je v rodině přítomen nejen časově, ale i emočně. Hlavní charakteristikou je touha být dobrým otcem, nikoliv naplnění tohoto ideálu.

Vztek „je emoce, která generuje velkou energii. Zahrnuje celé spektrum pocitů od lehkého pobouření po neovladatelnou zuřivost. Vztek je komplexní a intenzivní emoční zážitek, který generuje velkou energii, a u někoho může tato energie probuzená vztekem vést k chování, které je nezdravé pro dotyčného člověka nebo pro jeho okolí.“ (Reforms, 2008)

Agrese „... je vnější chování, jehož cílem je někoho nebo něco zranit či poškodit.“ (Reforms, 2008)

Delikt je přečin, poklesek, nebo porušení práva. (Slovník, 2018) Standardně po něm následuje trest. Příkladem jsou výchovné tresty, poznámky, napomenutí a důtky, perzekuce učitelem či jinou autoritou.

1.2 Charakteristika základního souboru

V této práci se věnuji specifickému vzorku populace – mladým lidem využívajícím služby organizace MAJÁK o.p.s.

"Obecně prospěšná společnost MAJÁK byla založena 5. 8. 1999 Sborem Jednoty bratrské v Liberci a Nadací EURONISA. Posláním MAJÁKU je napomáhat při řešení negativních sociálních jevů rozšířených mezi dětmi, mládeží a mladými dospělými, a to jak preventivním působením na základních a středních školách, tak při řešení již vzniklých rizikových situací pomocí odpovídajících programů, volnočasových aktivit a sociálních služeb." (O nás, Maják o.p.s., 2018)

Konkrétně se zaměřím na nízkoprahový klub pro děti a mládež s názvem Zapes (dále jen NZDM Zapes), zřízený právě výše zmíněnou organizací.

"Posláním NZDM Zapes je pomoc mladým lidem v Liberci a okolí ve věku 10-26 let, kteří se rizikově chovají nebo jsou takovým chováním ohroženi. NZDM Zapes nabízí pomoc a podporu při řešení problémů, nabízí prostor, kde je možné trávit volný čas a realizovat svoje nápady.

Cíle klubu jsou:

- Nabízet klubové služby i aktivity s cílem vést klienty k samostatnému a smysluplnému životnímu stylu.*
- Nabídnout bezpečné prostředí k trávení volného času i k přirozenému rozvoji nových přátelství mezi klienty i pracovníky.*
- Snižovat nebezpečí rizikového životního stylu.*

- *Zajišťovat všem klientům v klubu fyzickou, psychickou, sociální i právní ochranu prostřednictvím nastavených pravidel.*
- *Podporovat klienty při úpravě interiéru i provozu klubu."*

(Poslání a cíle klubu, *Maják o.p.s.*, 2018)

Pro zkoumání daného fenoménu budu pracovat s užší cílovou skupinou celkové klientely NZDM Zapes charakteristickou následujícími třemi rysy:

Pohlaví

Cílová skupina pro tuto práci jsou výhradně muži – chlapci. Tato část populace byla zvolena ze dvou základních důvodů:

a) Osobně profesní zaměření

Ve své práci pracovníka v sociálních službách a socioterapeuta se zaměřuji na muže a chlapce, stejně tak pracuji nejčastěji s muži v rámci své dobrovolnické činnosti pastoračního pracovníka. V osobním životě se pak intenzivně věnuji otázkám mužství, otcovství apod. Jednoduše se dá říci: o mužích píši, neboť s muži pracuji.

b) Rozdílnost v problematice zkoumaného fenoménu

Role otce je pro chlapce a pro dívky rozdílná. (Trapková, Chvála, 2017). Jednak v osobní potřebě otcovy blízkosti a zájmu během dospívání, kdy u chlapců je tento čas jiný než u dívek (viz níže), ale také vzhledem k sociálním a kulturním předpokladům a reálné přítomnosti otce v rodině. O slovo se v tomto případě uchází i stereotypy v přístupu otce k synovi a přístupu otce k dceři. Těchto několik faktorů rozděluje zkoumaný fenomén na dvě odlišné části.

Vzhledem k oběma výše zmíněným důvodům jsem se rozhodl práci zacílit na specifické patologie ve vybraných oblastech u chlapců postrádajících mužský vzor.

Věk a mentální schopnost

Dle věku je cílová skupina omezena na 14-23 let. Věk však v tomto případě není dostatečně reprezentující. Je sice určitým ukazatelem předpokládané mentální schopnosti jedince, ale není důkazem této schopnosti. Základním předpokladem pro zařazení chlapce do zkoumaného vzorku jsou tedy jeho individuální mentální schopnosti. Ty zahrnují převážně schopnost jisté míry sebereflexe a otevřenosti v daném tématu. Podstatné je také osobnostní a sociální vyzrálost. Dvacetiletý muž tak může řešit obdobné problémy jako šestnáctiletý mladík v závislosti na životní situaci a mentální dispozici. Věkové rozmezí jedinců zařazených do výzkumu tedy bylo stanoveno na 14-23 let. Věk však nebyl důvodem jejich zařazení do výzkumu, tím byla schopnost mluvit a rozumět danému tématu. Tato schopnost byla posouzena na základě předchozí zkušenosti s respondentem při rozhovorech nad podobnými tématy s respondentem v NZDM Zapes.

Kontakt skrze NZDM Zapes

Dalším vymezením cílové skupiny je z praktického hlediska jejich kontakt s NZDM Zapes. K takovému kontaktu došlo v rámci zkoumaných respondentů jedním ze dvou způsobů:

a) Dobrovolný příchod do klubu

Jedná se o klienty, kteří se rozhodli využít služeb NZDM, ať už z důvodu vyhledání pomoci či prostého trávení volného času. Tito mladí muži do klubu přišli buď skrze preventivní programy, které MAJÁK o.p.s. realizuje na školách, či skrze kontakt přes vrstevníky, kteří je do klubu přivedli, anebo se o klubu dozvěděli díky ostatním aktivitám komunitního centra, ve kterém NZDM Zapes sídlí. Všichni tito chlapci využívají v době sběru dat službu dlouhodobě. Je s nimi navázán hlubší vztah, který se vyazuje právě možností a ochotou mluvit o osobních věcech více do hloubky.

b) Nařízené docházení do klubu

Jedná se o uživatele služby, kterým bylo docházení do klubu nařízeno buď soudem, anebo Probační a mediační službou Liberec k účelu vykonávání socioterapeutického programu s názvem JINAK!. Ten je charakteristický deseti setkáními zaměřenými na snížení recidivy spáchaného deliktu, kvůli kterému byl socioterapeutický program nařízen. V rámci tohoto programu se však nevěnujeme pouze deliktu samotnému, ale i navazujícím tématům.

1.3 Popis metod

Celá práce má převážně praktický charakter. V následující kapitole tedy popíši tři zdroje informací, které jsem v práci použil na konkrétních klientech (viz 1.2 Charakteristika základního souboru) a které budu ve své práci následně vzájemně porovnávat.

a) Pozorování

Během své pětileté praxe v práci s mladými muži jsem často při řešení jejich nepříznivých sociálních situacích narážel na absenci otce. Začal jsem pozorovat, že selhání chlapců ve specifických patologiích má návaznou souvislost na funkční postavu muže v životech těchto chlapců. Pozorování jsem zaznamenával do pracovního informačního systému. V práci využívám záznamy a poznatky tohoto pozorování.

b) Studium zdrojů

Dalším zdrojem informací jsou poznatky publikované v odborné literatuře, které se dané problematice již věnovali. V práci hledám pro pozorování i výzkum oporu v literatuře i místa, která jsou k diskuzi, případně si vzájemně odporují.

c) Vlastní výzkum

Posledním a stěžejním sběrem dat je realizace vlastního výzkumného šetření.

Vzhledem k cíli výzkumu jsem zvolil kvalitativní formu sběru dat a to konkrétně **kolektivní případovou studii**. Ta se zaměřuje na hloubkové zkoumání více případů a teoretizování v širším kontextu. To by mělo poskytnout větší vhled do zkoumané problematiky než například osobní případová studie. Je to také metoda, která se používá při **testování teorií** (Hendl, 2016, s. 106).

Jako metodu sběru dat jsem použil strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami (viz Příloha 1). Pružnost této metody je sice omezenější, ale zároveň je redukována šance, že se data z jednotlivých rozhovorů budou výrazně lišit. Snižuje se také vliv tazatele a data se snadněji analyzují díky lepší lokalizaci, což je pro strukturu práce velmi

zásadní. Výzkum lze v tomto případě také lépe opakovat (Hendl, 2016, s. 177, 178).

Vzhledem k obsahové i časové dotaci jsem zvolil jako techniku zpracování dat **shrnující protokol**. Neuvádím tedy celý text, ale shrnuji podstatné části, ke kterým rozhovor směřoval.

Vyselektovány jsou tak části rozhovoru, které byly mimo téma, dále informace, které se opakovaly, v neposlední řadě jsou zobecněny¹ příliš rozsáhlé fráze a výpovědi (Hendl, 2016, s. 213). Pro větší autentičnost textu jsem se pokoušel zachovávat slova, která samotní respondenti užívali (*pokud například respondent řekl: Jo ale co bych chtěl, je mít tolik peněz co otec, že se jako nemusí bát. Bude přepis velmi podobný: Tomáš by si přál mít tolik peněz co otec, protože by se nemusel bát.*) Nebudu tedy výpověď přepisovat do formálních frází (*Tomáš by si přál stejné finanční zajištění jako otec, aby tak minimalizoval svou obavu.*), **pokud je respondenti sami neužili**. Dále pro lepší vyjádření uvádím místy² přímý přepis odpovědi respondentů.

Pro výzkum bylo vybráno 5 mladých mužů, kteří splňovali popis zkoumané populace a kteří byli ochotni a schopni se do výzkumu zapojit. Jména respondentů jsou z důvodu zachování anonymity změněna.

¹ „Zobecnění: výpovědi, které jsou zachyceny v textu na vyšší úrovni zobecnění, nahrazují výpovědi méně obecné.“ (Hendl, s. 214, 2016)

² Přímý přepis je použit na místech, kde jsem vyhodnotil, že je to důležité pro výstižnost daných informací.

2 Specifické patologické jednání

Jak už bylo výše zmíněno, ústředním tématem celé práce je specifické patologické jednání ve třech oblastech: **vztek a delikvence, závislostní jednání, promiskuita a pornografie** v souvislosti s absencí **otcovské role**.

V této kapitole se tedy budu věnovat absenci otcovské role jako takové, a poté i jednotlivým patologiím. V rámci kapitoly budu porovnávat a kompilovat informace získané ze všech tří metod sběru dat.

Na začátku je potřeba vyjasnit základní otázky:

a) Z jakého pohledu jsou patologie jednání zkoumány?

Zkoumaný pohled je psychosociální, čili zkoumá dopady na kognitivní, behaviorální a sociální složku člověka a v případě závislostního jednání zmíníme i neuropsychologické hledisko.

Žádný z klientů nebyl klinicky diagnostikován s poruchou osobnosti, behaviorálním syndromem ani jinou diagnózou. To je samo o sobě kontraindikací pro využívání služeb NZDM.

b) Jak je patologie jednání diagnostikována?

Za patologické jednání je v této práci považováno to jednání, které splňuje alespoň jeden z těchto dvou bodů:

I: Pozorovaný setrvává v jednání, ačkoliv si sám uvědomuje, že má toto jednání neblahý dopad na jeho rodinný, pracovní (školní), vztahový, zdravotní, nebo trestně-právní život.

II: Sám takové jednání považuje za negativní a nezdravé, tedy patologické.

2.1 Role otce

V první části tohoto tématu, se budu věnovat tomu, jaký dopad má absence otce či otcovské postavy na život syna z obecného hlediska. Ve světle nových názorů je také potřeba zmínit se o směrech, které se vymezují tradičnímu³ pojetí rodin.

Role otce, tedy otcovství, se začala dostávat do popředí odborné veřejnosti od 70. let minulého století. V této době začal probíhat významný posun otcovské role. Otec přestával být vnímán pouze jako živitel rodiny. Začínal se formovat pohled, který otce vnímal jako zásadního činitele výchovy. Otcovství tedy prošlo jakýmsi vývojem, na jehož konci je jiný pohled na muže, než jaký byl na jeho začátku (Maříková, 1999, s. 19). Důkazem tohoto vývoje může být i vznik různých organizací, které se zabývají mužstvím, otcovstvím a „otcovskou deprivací“⁴. U nás v ČR je to například Liga otevřených mužů.

V současné době je k dostání mnoho odborných publikací zabývajících se právě vlivem otce na zdravý vývoj potomků. Respektive popisují to, jaké důsledky má otcova absence.

Guy Corneau, kanadský psycholog a psychoterapeut ve své knize „Chybějící otec, chybující syn“ popisuje to, jaký vliv má odloučení otce na utváření mužské identity. Vystihuje, že muži mají v současnosti „vlastně dost málo příležitostí prožívat a uskutečňovat svůj mužský

³ Za tradiční rodinu je považován otec, matka a děti. Netradiční pojetí pracuje také s variantami otec a otec, matka a matka apod.

⁴ Pojem „otcovská deprivace“ se začal používat po zjištění, že dítě může být deprivováno také separací od otce. V roce 1951 totiž významný psychoanalytik John Bowlby vyzdvihl mateřskou deprivaci a na tomto základě pak byly děti v rámci určování péče striktně přidělovány matkám. Otcům bylo ze strany psychologů následně doporučováno, aby se s dětmi nestýkali, aby nezhoršovali průběh separační úzkosti (Trapková, Chvála, 2017, s. 140).

potenciál v přítomnosti otce“. Tuto skutečnost popisuje jako „mlčení“, které se na synech projevuje v mnoha podobách, ať už jejich egocentrismem, promiskuitou nebo naopak zoufalstvím a zbabělostí (Corneau, 2012).

Macek uvádí, že **„percipovaná vřelost rodiče stejného pohlaví je dobrým indikátorem sebehodnocení dospívajících“** (Macek 2004, in Sobotková 2014, s. 98). Pokud toto tvrzení vyplývající z výzkumu převedeme do našeho kontextu, můžeme říci: Nepocit'uje-li syn vřelost svého otce, můžeme se oprávněně domnívat, že bude vykazovat snížené sebehodnocení.

Rodinní terapeuti Ladislav Chvála a Ludmila Trapková v publikaci o rodinné terapii popisují průběh přirozeného procesu separace dítěte od rodičů, který označují za sociální porod⁵. V jejich pojetí jsou otec a matka póly, mezi kterými dítě v průběhu vývoje osciluje. Pokud jeden z pólů odstraníme, dítěti se naruší jeho přirozený vývoj. Jejich zkoumání je dovedlo k uvědomění si „zvláštnosti dvou odlišných a nepostradatelných jazykových modalit v rodině, mužské a ženské, jejichž nositeli jsou otec a matka“ (Trapková, Chvála, 2017, s. 112).

Dále bych uvedl příběh z knihy „Cesta divokého muže“, který dokresluje závažnost nepřítomnosti otce:

„Když jsem vedl duchovní cvičení v Peru, jedna sestra, která slouží v ústředním vězení v Limě, mi vyprávěla o své následující zkušenosti. Když se v prvním roce jejího působení blížil Den matek, vězni ji neustále žádali o přání a pohledy k tomuto svátku. Stále vězňům nosila krabice plné přání, která chtěli poslat domů mámě, ale vypadalo to, že jich nikdy nebude dost. A tak když se blížil Den otců, rozhodla se, že se

⁵ Sociální porod je podle autorů proces, kdy se dítě rodí do společnosti podobně jako novorozeně do vnějšího světa.

na nápor žádostí připraví a koupila celou bednu přání. Ale ta bedna je pořád v její kanceláři. Ani jeden vězeň ji nepožádal o přání ke Dni otců. Dokonce se jí ani nepodařilo rozdat je zadarmo.“ (Rohr, 2002, s. 134)

Z výše zmíněných publikací a z názorů nejen těchto, ale i dalších odborníků, lze vidět jasný apel na **přítomnost otce v rodinách a tedy i neblahé důsledky jeho absence**. To koresponduje i s mou vlastní zkušeností, kdy bylo možné vyzorovat, že mladým mužům, kteří se stanou klienty NZDM, **typicky chybí otec**. Stejně tak v rámci výzkumu čtyři respondenti z pěti popisovali **výrazný vliv otce na jejich život**.

V současné době se však objevují i proudy, které tvrdí, že otec jako takový v rodině potřebný není, stejně tak matka. Lépe řečeno, že nezáleží na tom, jestli jsou rodiče různého pohlaví, ale na tom, jak se k dítěti chovají. (Biblarz, 2010) Nutno dodat, že tyto směry vycházejí především z LGBTQ⁶ loby a argumentace v těchto člancích a publikacích vždy směřuje k prosazování práv homosexuálů⁷. Častou argumentací jsou pak gender stereotypy (rozdíl mezi chlapcem a dívkou je spíše sociálního charakteru, nikoliv dispozičního) a ekonomické příčiny (patologie chlapců není v důsledku absence otců, ale zhoršení ekonomického stavu rodiny v případě ženy samoživitelky). Tato tvrzení však popírají zkušenosti a poznatky výše zmíněných odborníků. Mladí muži, kterých se tato práce týká, navíc vždy pojmenovávají prožitek absence rodiče konkrétního pohlaví, tedy otce, nebo matky. Jistou

⁶ LGBTQ - je zkratka označující osoby s menšinovým sexuálním zaměřením, jako jsou lesby, gayové, transsexuálové apod.

⁷ Osobně jsem nenalezl jediný článek či publikaci, která by zahrnovala nepotřebnost pohlavního rozlišení rodičů, který by zároveň nesměřoval k proklamaci homosexuálních párů. Nelze se tedy zbavit dojmu, že takové publikace jsou cíleny spíše na dobro párů, než na dobro případných potomků.

ilustrací může být rozhovor s klientem (18), se kterým pracuji již více než čtyři roky a který je praktikující homosexuál:

Já: *Hele... a ty kdyby sis mohl vybrat, tak by jsi chtěl jaké rodiče?... Jakože mamku a mamku, nebo tátu a tátu, nebo mamku a tátu... a nebo ti to je vlastně jedno?*

Klient: *No... já bych si vybral... já bych si vybral tátu a mámu.*

Já: *Aha... a proč?*

Klient: *No protože každé ti dá něco.*

Z těchto důvodů tedy nebude brán na tyto argumenty zřetel a práce bude dále pracovat s předpokladem nepostradatelnosti zastoupení obou pohlaví v rámci zdravého vývoje syna, se zaměřením na roli otce a jeho **nenahraditelnosti** v otázkách vzteku a delikvence, závislostního jednání, pornografie a promiskuity.

2.2 Vztek a delikvence

O chlapcích navštěvujících NZDM Zapes lze z dlouholeté zkušenosti a výzkumu říci, že mají sníženou schopnost rozumět svému vzteku a ovládat jej. To se nejčastěji projevuje nárůstem konfliktních situací, a pakliže toto chování není kontrolováno, může přerůst až v deliktní jednání.

Ovládání vzteku a agrese je samo o sobě velkým tématem, jedním z propagátorů tohoto tématu je v Čechách organizace LOM z. s., která se zabývá vztekem i násilím a aktivním otcovstvím. Nenalezl jsem však literaturu, která by se věnovala otázce vlivu otcovské role na zvládnání

vzteku. Mgr. Michal Vybíral například ve svém příspěvku s názvem: „Práce s agresí aneb klukovská témata“, zpracovanou pro metodickou příručku Rádce učitele, argumentuje ve prospěch práce s agresí u mladých kluků, směřuje však k pedagogické činnosti, nikoliv otcovské. Stejně tak je tomu s terapií, kdy pro dospělé muže fungují terapeutické skupiny, avšak pro nezletilé muže taková nabídka není. (Vybíral, 2006)

Dalším vodítkem může být výzkum „Fyzické tresty Výzkum PR“ provedený organizací MEDIARESEARCH a. s., ve kterém uvádějí, že: „Fyzické trestání ze strany rodičů v dětství vede k benevolentnějšímu přístupu k fyzickým trestům a také k vyššímu užívání fyzických trestů u vlastních dětí. Respondenti, kteří deklarovali častější vystavení fyzickým trestům ze strany svých rodičů, inklinují k tomu, trestat své děti častěji než respondenti, kteří v dětství téměř trestání nebyli.“ (MEDIARESEARCH a. s., 2013)

Na základě tohoto výzkumu se lze domnívat, že užívání **násilí je svým způsobem dědičné**. Nelze však tvrdit, že **neužívání domácích trestů** znamená **dostatečnou výchovu z hlediska zvládnutí vzteku**. Toto tvrzení lze opřít o následující tři body, jejichž naplnění nemusí souviset s využíváním fyzických trestů.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se v následujících bodech budu opírat o dostupné zdroje z oblasti práce se vztekem, které budu propojovat s vlastním pozorováním a výstupy z výzkumu.

I. Neporozumění vlastním emocím

Pro mladé muže je často komplikované pojmenovávat a rozumět vlastním emocím a jejich tělesným signálům (Garfield, 2017). Emoce jako nejistota, bezmoc, ohrožení jsou pro ně těžko uchopitelné

a všechny je schovávají do pomyslného pytlíku vzteku (*"Jak sem se cítil? No... byl sem naštvanej."*). Nedokáží rozlišit, že se jednalo např. o pocit bezmoci, který v nich následně způsobil vztek, protože se s tímto pocitem potřebovali vnitřně vyrovnat. Své pocity tak nedokáží pojmenovávat a tím pádem s nimi ani neumí pracovat. Jediné, co je pro ně bývá čitelné, je právě vztek, který následně prožívají velmi intenzivně. Cokoli před tím je povětšinou velká neznámá.

Stejně tak nedokáží vnímat postupné narůstání napětí-vzteku. Často mluví pouze o tom, že byli celou dobu v klidu, ale pak přišla situace, která je najednou vyvedla z míry (*"Najednou mě to hrozně nasralo."*). Nejsou schopni si uvědomit a popsat, kdy se dostávají do situace, při které v nich narůstá vztek – zpozorují jej až v okamžiku jeho exploze.

Neporozumění vlastním emocím a neschopnost vyjádřit je ve vztahu k vzteku a násilí jsou základními východisky modelu práce s násilím norské organizace Alternative to violence, kterou je metodicky inspirována práce s klienty v NZDM Zapes (Jakobsen, 2017).

V této metodice se stejně tak uvádí, že pro poznání vlastních emocí je nutné mít možnost o vlastních pocitech mluvit v bezpečném prostředí s jinými muži. V případě synů se pak přirozeně nabízí otec. Zde však narážíme na problém. Všichni respondenti uvádějí, že s otcem mluví spíše výjimečně, a když už, tak o povrchních tématech. Na hlubší témata se nedostane a tím je i znemožněn rozhovor o emocích. (*„Prostě.. pro mě třeba táta přijede. Cestou si jako povídáme, ale pak jako přijedem.., přijedem domů. Táta sedne k televizi, dá si pivo, já sem na počítači, skoro vůbec si nepovídáme, třeba jenom při obědě. Aaa.. pak jedu domů no. Takže ten kontakt je tam jakoby minimální.“*)

II. Neschopnost zdravě ventilovat energii

S neschopností rozeznávat napětí-vzteky souvisí také neschopnost napětí postupně a zdravě uvolňovat. Standardně u mladých mužů dochází buď k okamžitému projevení vzteku, anebo k jeho potlačení, které je však v závěru stejně nebezpečné, protože se projeví jinde. Nedokáží si pojmenovat, že je začíná něco štvát, a tak na to nedokáží upozornit sebe, ani ostatní. Svým pocitům nerozumí, a proto o nich ani nedokáží mluvit, což je neúčinnější způsob ventilace napětí a prevence agresivního jednání. Způsob zdravého a nezdravého zvládnutí vzteku popisuje např. přístup Zvládnutí vzteku – Anger Management (LOM z. s., 2015).

Všichni klienti v rámci výzkumu potvrdili, že se se vztekem nijak pracovat neucí, případně vyjádřili, že zadržet vztek je zdravé a je to řešením, protože je to lepší než „bouchnout“. To tvrdí i na základě zkušeností s otci. Stejně tak i z vlastního pozorování mohu uvést, že jsem se nesešel ve své práci s mladým mužem, který by byl schopen se svým vztekem zdravě pracovat.

V souvislosti s ovládnutím vzteku jsem se kluků ptal na to, jak by se na nich projeвило, kdyby viděli svého otce, jak vztek ovládá. Vyjádřili se následovně:

Emil: Kdyby viděl otce, jak se vzteká, měl by z něj respekt. Kdyby viděl, jak to umí ovládat, učil by se od něj. *„Bral bych to pozitivně, protože eee.. málokdo se umí dobře vyrovnávat se vztekem. I já s tím mám dost velký problémy, takže bych se od něj moh třeba učit, žejo. Když by takovej byl.“*

Jan: Kdyby viděl tátu, jak to zvládá, tak by ho to překvapilo, ale pomohlo by mu to. Zkusil by to okopírovat.

Alex: Kdyby viděl, že otec se svým vztekem dobře pracuje, byl by překvapen, zajímal by se o to, jak to dělá a chtěl by to zkusit taky. „*No tak kdybych viděl, kdybych věděl, jakým způsobem to dělá, tak první, co udělám, je, že při takovýchle situaci to taky vyzkousím takhle.*“

Dan vyjádřil, že se vztekem pracovat nepotřebuje.

Petr poznamenal, že se v konfliktech inspiruje spíše u matky, která je dominantnější a tedy i hlavou rodiny.

III. Společensky zažitý standardy

V neposlední řadě je příčinou agresivního jednání negativní přístup ke vzteku jako takovému. Běžně je ve školách i rodinách klientů přijímán standard, že vztek je prostě špatný a neměl by se u nikoho projevat. Tuto skutečnost popisuje i pedagog Michal Vybíral ve své práci (Vybíral, 2006) Takový přístup následně znemožňuje mladým chlapcům pohlédnout hlouběji do svého prožívání a vzteku tak porozumět, protože se ho sami bojí. Navíc je za dobrý způsob práce se vztekem považováno jeho potlačení dovnitř, jak je už zmíněno výše.

Vztek sám o sobě však problémem není, problém nastává, pakliže se vymkne kontrole a promění se v agresi, tedy v útočné jednání s cílem poškodit objekt agrese. Avšak jak říká psycholog PhDr. Jan Svoboda na svých přednáškách: „Pokud odstraníte agresi, odstraníte základní pud k přežití.“ Vztek je naopak přirozenou lidskou emocí a proto není

potřeba jej odstranit či vymazat. Je třeba jej kultivovat, podobně jako agresi.

Další společenský standard, který je vzhledem k zvládnutí vzteku destruktivní, popisuje bayreuthský psychiatr Manfred Wolfersdorf ve své knize s trefným názvem: *Muži nepláčou?*, kde otvírá téma mužských emocí a prožívání. Popisuje zde také mýtus, že „*správný chlap nebrečí*“. Ten uvádí do konceptu deprese, ale může být stejně tak zásadní v otázkách vzteku. Lze tedy usoudit, že budou-li emoce u mužů tabuizovány, pak se to stejně jako u deprese bude vzhledem k výše zmíněným bodům projevovat i v oblasti vzteku. (Wolfersdorf, 2014) Jinak řečeno: Stejně jako je tabuizování smutku příčinou deprese, tak je možnou příčinou agrese tabuizování emocí a prožívání.

Shrnutí

Připustíme-li, že otec má na syna zásadní vliv a že jedna z důležitých oblastí v období dospívání je kultivace vzteku, pak lze předpokládat, že je i rolí otce, aby kultivoval vztek syna.

Pokud je otec přítomen, může ukázat synovi prostor pro jeho vztek. Může mu ukázat, jak jí rozumět a jak ji ovládat. Může mu také dávat pevné hranice a nechat ho poznávat, že každé jednání má své důsledky – tedy i jednání ve vzteku. Pakliže je otec přítomen, může synovi vytvářet zdravý prostor pro kultivaci jeho projevů vzteku.

Problém nastává v momentě, kdy otec v rodině přítomen není, nebo je příliš přísný až despotický. Prostor pro poznávání vzteku je poté problematický. Buď je vlivem absence autority příliš velký a mladý muž se v něm ztrácí, anebo je vlivem přísnosti příliš úzký a syn se v něm nemůže pohybovat. O potřebě hranic mluví i Trapková a Chvála,

kdy popisují, že stejně nebezpečná je nepřítomnost hranic, jako jejich rigidní vyžadování (Trapková, Chvála, 2017, s. 128-129).

K pochopení může pomoci jedno přirovnání. Pakliže si představíme vztek jako fotbal, pak je potřeba mít na zřeteli několik věcí:

- a) Pokud je hřiště moc malé, nedá se fotbal hrát. Pokud je moc velké, nemá to smysl.
- b) Pokud se hraje na hřišti, je to dobré a prospěšné. Pokud se hra přesune na tribunu, škodí a ničí.
- c) Pokud máš dobrého trenéra, máš se o co opřít. Pokud ho nemáš, musíš doufat, že to ustojíš.
- d) Pokud tvůj trenér neumí hrát fotbal, nic tě nenaučí.

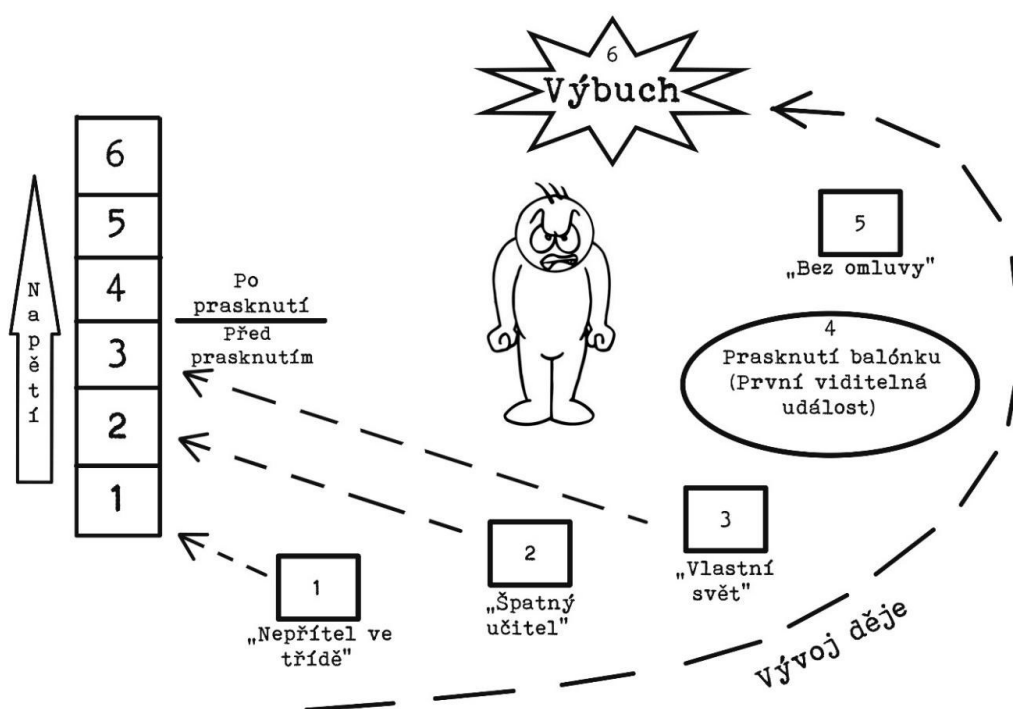
Dobrý trenér vede svého svěřence na dobré hřiště, učí jej hrát na hřišti, a když hráč selže, podpoří jej, aby vytrval.

Příklad z praxe: Michal a balónek

Michala (16) přivedla jeho matka s jasnou zakázkou: „*Michal se pořád vzteká a neumí to udržet a potom má ve škole problémy.*“ Začal jsem se tedy s Michalem pravidelně scházet a na tématu vzteku pracovat. Michal přišel na jednu z konzultací s tím, že se ve škole zase hrozně naštvál a nedokázal se ovládnout. Mluvil o tom, že kluci ve škole si při hodině házeli balónkem napuštěným vodou. Michal si toho nevšímal až do té doby, dokud mu balónek nepřistál na stole, kde následně praskl a všechny jeho věci včetně mobilu byly rázem plné vody. To Michala naštválo a začal nadávat spolužákům. Učitel se však obořil na Michala, místo aby okřikl spolužáky a řešil vzniklou škodu. Michal tak začal nadávat i na učitele, který jej potom vyhodil ze třídy. Michal po cestě ven udeřil pěstí do dveří, do kterých tak udělal díru.

„A ten učitel je strašnej debil, je mu úplně jedno, co se děje v hodině, ale když začnu něco dělat já, tak na mě začne rvát. Tak sem na něj začal rvát taky. Pak mi řekl, ať vypadnu ze třídy, tak sem se na to vysr... vykašlal a šel sem pryč. No a po cestě sem dal pěstí do dveří, jak sem byl naštvanej.“

To bylo vše, co byl Michal schopen vidět. Nic víc mi sám k situaci neřekl. Když jsme však celou situaci probírali krok po kroku, zjistili jsme další podstatná fakta, která si Michal neuvědomoval nebo nespojoval se vztekem. Vše jsme si následně pro lepší přehlednost zakreslili do obrázku.

Obrázek 1: Michal a balónek

Zdroj: vlastní

Michal je v centru jako střed celého dění. Nalevo je umístěna škála vzteku (či vnitřního napětí). Škála je rozdělena na dvě části: 1-3 je část,

kdy si Michal neuvědomoval, že v něm roste napětí. 4-6 jsou poté již viditelné projevy. S každým stupněm vztek roste a stává se tak hůře ovladatelným. Ve zbytku obrázku je vývoj celé situace.

Celé explozi vzteku předcházelo několik méně nápadných situací:

1. Konflikt se spolužákem – Balónkem si neházeli kamarádi, nýbrž Michalův hlavní nepřítel ve třídě, tato samotná skutečnost mu byla nepříjemná.
2. Nespravedlivý učitel – Michal měl s učitelem na hodině dlouhodobý problém a v hodině s ním se nikdy necítil dobře.
3. Vlastní svět – Michal se před celou situací „schoval“ do virtuální reality a hrál na mobilu. Jak sám později řekl: *„Nejvíc mě štve, když po mě někdo něco chce, práci nebo cokoli jiného, když hraju.“* Incident byl tak o to horší, protože zaútočil na Michalovu citlivou stránku.

Toto napětí (vztek) se tedy navršilo a Michal byl i bez prasklého balónku již na pomyslném bodě 3 na škále vzteku. Vše vygradovalo následným incidentem, ten však nebyl to hlavní. Z rozhovoru pak vyplynulo, že posledním spouštěčem exploze vzteku byl fakt, že se spolužák Michalovi za nehodu neomluvil, ale smál se mu, a že učitel se zastal onoho spolužáka. Silný pocit nespravedlnosti a bezmoci byl tak poslední kapkou poháru zadržovaného vzteku.

Michal si nebyl schopen žádné souvislosti uvědomovat, protože byl vždy veden k tomu, že vztek je špatný. Ve svém jednání se tedy snažil ho zadržovat, místo toho, aby se s ním učil pracovat. Nedokázal tak vztek zdravě ventilovat a jeho nahromadění téměř pravidelně vedlo k afektu.

(Metodika výcviku Zvládnání vzteku (Anger management) užitá v této kazuistice vychází z praxe norských institucí Reform a Alternativ til Vold. Celá problematika vzteku je mnohem složitější a komplexnější. Výše zmíněná ukázka slouží čtenáři pouze k nahlédnutí do základních principů této metody a vnímání vzteku a překážek k jeho zvládnání ze strany klienta.)

2.3 Závislostní jednání

Dalším patologickým jevem popisované populace je závislostní jednání ve dvou specifických kategoriích. Jedná se o závislost na **počítačových hrách** (dále jen PC hrách) a na **lehkých drogách**, konkrétně alkoholu, cigaretách a marihuaně. Obecně se objevují tendence tyto dvě závislosti spojovat.⁸ (Nešpor, 2011, s. 11) I já v nich vidím souvislost, a proto jsem se rozhodl je propojit. Další závislosti, jako jsou např. závislosti na sociálních sítích, na určitém druhu jídla, na lidech, na adrenalinových sportech, fenomén sebepoškozování apod., nejsou v práci řešeny z důvodu minimálního výskytu u pozorované populace.

Podobně jako u předchozí patologie, ani u závislostního jednání není lehké najít literaturu, která by tuto patologii propojovala s absencí otce. Objevuje se povětšinou okrajově a zacílená spíše na užívání drog.

Sobotková ve své publikaci o rizikovém a antisociálním chování jasně popisuje vztah, kdy delikventní jedinci mají prokazatelně výrazně vyšší riziko užívání drog (Sobotková, 2014, s. 90). Matoušek k tomuto tématu uvádí: „Přítomnost otce v rodině soudobý výzkum jasně ukazuje jako

⁸ „Existují tendence řadit patologický vztah k počítačům, internetu a videohrám, mezi návykové a impulzivní poruchy nebo do blízkosti závislosti na návykových látkách.“ (Nešpor, 2011, s. 11)

faktor, který brání delikvenci syna. Chlapci žijící ve společné domácnosti s vlastním otcem mají významně menší sklon přestupovat meze zákona, než chlapci žijící bez otce či s nevlastním otcem.“ (Matoušek, 2011, s. 40).

Propojíme-li oboje výše zmíněné, pak se nám může nabízet jednoduchá rovnice: **Přítomnost otce v rodině brání v delikvenci syna a tedy i v užívání drog.**

Co se však týče závislosti v kontextu počítačových her, je zdrojem pro tuto práci například Scott Rigby a jeho kniha: *Glued to Games: How Video Games Draw Us in and Hold Us Spellbound*, z české literatury pak Karel Nešpor, emeritní primář mužského oddělení léčby závislostí Psychiatrické léčebny Bohnic, se svou publikací: *Jak přežít počítač*. Obě tyto publikace mohou být dobrým zdrojem informací o závislosti na počítačových hrách, nicméně opět se nevěnují kontextu otcovské role.

Stejně jako u vzteku se v následujících bodech budu opírat o dostupné zdroje, které budu propojovat s vlastním pozorováním a výstupy z výzkumu.

I. Touha po dobrodružství a prestiž

Sledujeme-li účastníky extrémních sportů, z nichž jedním je například dnes velmi populární free running⁹, napadne nás pravděpodobně otázka „Proč?“. Z jakého důvodu je mladý člověk ochoten takto očividně ohrožovat vlastní zdraví, přičemž praktický užitek takového jednání do

⁹ Sport, při kterém jde o to, aby se člověk při chůzi či běhu co nejefektivněji pohyboval a přitom se nezastavil před žádnou překážkou, ať už jde o budovy, ploty, auta, či cokoliv jiného (Wikipedie, 2017).

budoucná je téměř nulový? Nemluvě o rizicích spojených s nelegálností takové zábavy¹⁰. Odpověď může být stejná, jako kdybychom se na takové otázky ptali v souvislosti s PC hrami a drogami.

Touha zažít zábavu, něco nového, něco vzrušujícího, případně prostě jen prolamovat tabu a hranice, nebo si získávat prestiž tím, co dokázali. Tak by se na základě rozhovorů dala popsat motivace zkoumaných jedinců pro hraní PC her a užívání měkkých drog. Touha po dobrodružství má vždy v počátku aktivní formu („*Mě to prostě bavilo zkoumat tu trávu... jaký sou druhy, co to dělá... jak sou jakože silný a tak.*“), následně, pakliže přetrvá, mění se povětšinou ve formu pasivní („*Já prostě v podstatě po večerech, to jediný co dělám je, že hraju hry, nebo se koukám na filmy... sem si na to jako fakt navyknul... je to fakt tak už spoustu let... že sem zvyklej, že když sem doma, tak sem na počítači*“).

Scott Rigby ve své knize používá jiné pojmenování těchto potřeb a to sice kontrolu a souvislost. Mluví o potřebě být dobře ohodnocen a být úspěšný, stejně tak o pocitu kontroly, kdy chce jedinec sám rozhodovat o tom, kam se vydá a jaké „dobrodružství“ bude prožívat. Shrnuje, že některé z těchto potřeb dobře naplňují právě hry. (Rigby, Ryan, 2011, s. 15, 65).

Stejně tak tomu může být v případě rodiny, kdy hledání prestiže u vrstevnických skupin, v podobě poruch chování, je možná jeden z důvodů, jak se synové vyrovnávají s nerozvinutým vztahem s otcem. Syn potřebuje s otcem soupeřit a být uváděn do mužského světa, kde získává svoji hodnotu muže, a tím se separuje od matky. Není-li tato

¹⁰ Při free runningu se běžci často vydávají na soukromé pozemky a budovy. Například do obchodních center, kde je přidána hodnota běhu také to, že se je snaží dostihnout hlídači, případně policie.

potřeba naplněná, hledá syn jinde než v rodině (Trapková, Chvála, 2011, s. 133).

V souladu s tím respondenti odpovídali, že od otce prakticky prestiž nezískávají. Buď je vůbec nechválí a spíše jim nadává (*Jak sem říkal že... třeba když sem šel mu s něčím pomoci. A třeba sem to někdo pokazil, třeba si pamatuju, že sem, třeba sme řezali strom a já sem zlomil špičku pily. A on mě hnedka seřval, co děláš, ty seš blbej atd.*), nebo je případně chválí, ale spíše výjimečně. Všem respondentům trvalo výrazně déle vzpomenout si, kdy a za co je otec chválí, než v případě nadávek. **Obdobně i u výzev, které prakticky nedostávají.**

Podobné je to i s dobrodružstvím, jak ukazují následující odpovědi:

Petr (20):

Kdyby s otcem zažíval víc dobrodružství, které by ho bavilo, neměl by tendenci hrát hry a asi by se s ním kamarádil víc, než s mamkou. Mamka je však doma častěji, takže se to neděje. (*Pokud by v reálu chtěl po mě nějaký dobrodružství.. tak bych ani.. eee.. neměl moc tendenci být na tom počítači si myslím. A kdyby mě to fakt bavilo, tak bych, se víc spíš.. se kamarádil s tátou, než s mamkou“*)

Jan:

S tátou by rád zažil nějakou cestu do zahraničí. Myslí si, že kdyby s tátou trávil víc dobrodružství, tak by neměl prostor hrát počítačové hry a být tolik na Facebooku. (*Asi bych to dělal míň no... protože bych pro to neměl tolik prostor...)*

Emil:

Kdyby měl otce, tak by drogy nepotřeboval. Ty mu totiž nahrazovaly samotu, kterou zažíval (*Já si myslím, že kdybych měl otce, tak bych ty drogy.. nepotřeboval. Kdybych měl kohokoli, kdo by se o mě zajímal.. a prostě byl všudypřítomnej.. každé den třeba se mnou byl, tak bych neměl potřebu takovýchle věci dělat. To, že sem bral drogy, mi vlastně nahrazovalo... tu samotu když sem.. byl sám na ty věci.*)

Dan:

Myslí si, že by to měl být otec, kdo dá synovi většinu dobrodružství, ale myslí si, že by na seriály koukal i tak. Zároveň si uvědomuje, že je to proto, že reálně ty věci neprožívá (*„Tak na seriály bych koukal i tak žejo, jakože vidím v tom ten příběh žejo.“* Tazatel: *„A víš, proč vlastně potřebuješ ten příběh v těch seriálech?“* Dan: *„Protože ho nemám tady... (ticho)“*.)

Alex:

Kdyby se mu otec víc věnoval a zažíval by s ním dobrodružství, má za to, že by jej nepotřeboval zažívat skrze počítačové hry. Chtěl by totiž takové věci dělat přímo (*Si myslím, že kdybych mohl v reálném životě prožít to, co můžu třeba ve Wowku¹¹. Tak třeba, já nevím, že by mi dal třeba výzvu, běž tam někam, něco tam udělej a doneš to třeba zpátky, tak by mě to hrozně bavilo. / Kdyby to bylo pravidelně, tak by to jakoby mohlo být to, co mi přesně chybí, co sem myslím nikdy nezažil.*)

¹¹ Wowko neboli World of Warcraft byla svého času největší masivní multiplayerová hra. V období její největší oblíbenosti (2010) ji hrálo více než 15 milionů hráčů.

II. Nezávislost

Touha po nezávislosti se může jevit dost podobná touze po dobrodružství. Při bližším pohledu je zde však zásadní rozdíl. Chlapci, kteří v souvislosti se závislostí mluvili o svobodě, totiž nečerpali ze vzrušení z prolamovaného tabu ani z objevování nového. Jejich motivem byl pocit svobody. Totiž možnost rozhodnout se proti systému a tedy se vymezit a získat tak identitu. Jde o jakýsi filosofický postoj ke společnosti. Upevňují svou pozici tím, že jdou proti tzv. mainstreamu¹² a tím si dokazují vlastní nezávislost¹³ (*Nee já jako se trávy nezbavím. Já nebudu mainstream jak všichni ostatní, jak stádo*). Zodpovědnost spojenou se svobodou pak nevidí, nebo účelně popírají. V oné svobodě navíc mohou zažívat věci, které si v běžném životě neumí představit či dovolit. Ať už mluvíme o uvolnění z požití omamných látek, nebo o virtuální realitě, která nabízí možnosti jednání bez následků. (*Já sem třeba hrál HaG¹⁴ a to sem někdy třeba, když sem hrál za Němce, tak sem naběhl do budovy a řval: Za vůdce! Chcípňte vy židovský mrdky! To úplně nemůžeš v realitě.*) Tato představa o svobodě je natolik silná, aby jedincům umožnila popírat, anebo ignorovat negativní dopady spojené se závislostním jednáním, kterých si jsou běžně vědomi.

Touhou po svobodě a oddělení chlapci dle Eriksona realizují v tomto období jeden z vývojových kroků – hledání vlastní identity (Erikson, 2015).

Potřebu nezávislosti pojmenovává i Rigby, když tvrdí, že další z potřeb, kterou hry naplňují, je potřeba autonomie a tedy i kontroly nad vlastním

¹² Hlavní proud. Jde tedy o jakousi stádovost, davovost. U zkoumané populace má negativní nádech s příměsí popírání individuality.

¹³ Pozornější čtenář si může všimnout paradoxu takového jednání: závislostí bojují za nezávislost.

¹⁴ Heroes and Generals – válečná hra z druhé světové války, při které je možné hrát za nacistického vojáka.

životem. Tím vysvětluje oblíbenost i výše zmíněné hry a jí podobných. Jedinec si totiž utváří vlastní realitu, a tak má nad ní i velkou kontrolu a prožívá pocit autonomie (Rigby, Ryan, 2011, s. 39).

Připojíme-li k těmto skutečnostem, že patří do role otce, aby synovi představil svět mužů a pomohl mu vytvořit jeho vlastní chlapeckou identitu, pak se můžeme domnívat, že pokud se tento krok nepovede, budou synové „utíkat znovu k chlapeckým fantaziím o své omnipotenci, jak o tom svědčí obliba počítačových her, filmů a komiksů s hrdinskou tematikou“. (Trapková, Chvála, 2017, s. 136)

Respondenti však vyjadřují, že o svět svých otců nestojí. To lze usuzovat z jejich odpovědí na otázku, jak by prožívali, kdyby byli jako otec. Všichni respondenti vyjádřili, že by **nechtěli být jako jejich otec**. U některých to dokonce vzbuzovalo odpor. (*Tsss... jako můj táta jo? ... Asi bych to chtěl hodně rychle změnit.*) Zdá se tedy přirozené, že si poté mladí muži hledají vlastní identitu a realitu sami, když se neztotožňují se světem svých otců.

III. Odměnový systém

Jak již bylo výše zmíněno, cílem této práce není věnovat se neuropsychologickému pohledu na patologie a tedy ani na závislost. Ani tento bod si toto neklade za cíl. Nicméně provázanost funkce dopaminu v nucleus accumbens¹⁵ s behaviorálním projevem je tak značná, že by bylo nesmyslné o tomto bodě pojednávat bez menší exkurze do neuropsychologie. Zvláště pak zjistíme-li, že je odměnový systém nejen otázkou neuropsychologie a behaviorální složky, ale také

¹⁵ Jedná se o kolekci neuronů v rámci striata, který hraje zásadní roli v systému odměn, potěšení, smíchu, závislosti, agrese, strachu a placebo efektu (Nucleus accumbens, Wikipedie, 2018).

složky kognitivní. V důsledku se tedy jedná o hlavní příčinu **setrvání** v závislostním jednání chlapců (Okruhlicová, 2012, s. 14-15).

Dopamin je znám především díky tzv. centru odměn. Jednoduše se dá říci, že pakliže prožijeme nějakou událost či aktivitu, kterou mozek vyhodnotí jako přínosnou (jídlo, sex, sport), vyplaví jako odměnu za tuto činnost dopamin, který v mozku způsobí příjemné pocity. Mozek se nás tedy snaží odměňovat za to, že uděláme něco pozitivního pro náš organismus, co mu pomáhá přežít. Balancuje tak negativní pocity, jako je únava, stres, osamělost apod. Problém u závislostí je ten, že je tato odměna vyvolána uměle, a tedy bez kýženého pozitivního účinku na organismus (Okruhlicová, 2012, s. 14-15).

V praxi to poté může vypadat tak, že se mladí muži sami odměňují za určitou zátěž, kterou prožijí. Místo toho, aby o tuto „odměnu“, která jim pomůže potlačit negativní emoce, bojovali zdravým způsobem (šli si zasportovat, navazovali vztahy), vyvolají si „odměnu“ pomocí náhražek v podobě PC her a drog. Mozek je pak posléze odměňuje dopaminem v domnění, že jim pomáhá motivovat je k pozitivním činnostem. Opak je však pravdou a závislost se tak posiluje (Okruhlicová, 2012, s. 14-15).

V praxi o tom mluvil jeden klient (19) velice trefně: *„Vždycky, když přijdu domů ze školy, tak si dám cigárko... to je takovej můj rituál, pak sem schopnej zapomenout, co se ve škole dělo a funguju dál.“* Bez cigarety by byl mladý muž nucen hledat zdroj dopaminu jinde, např. v rozhovoru s členem rodiny, kdy mu sdělí své prožitky. Cigareta je však pro něj dostupnější a jednodušší.

Martin si však tuto skutečnost neuvědomoval. Jednak nemá znalosti z oblasti neuropsychologie, ale také nedokáže dostatečně dohlédnout na potřeby, které jsou ukryté za závojem závislosti. Nepojmenoval si, že se **potřebuje uvolnit, a proto si dá cigaretu. Má za to, že si dává cigaretu, aby se mohl uvolnit.** V této nepatrné změně ve formulaci byla poté zakódována celá problematika jeho patologicky nastaveného odměnového systému.

Shrnutí

Trávení volného času adolescentů je spojen s rizikovým chováním v oblasti konzumace alkoholu, kouření cigaret a marihuany (Sobotková, 2014, s. 90). A je to právě volný čas, který může hrát zásadní otázku i v roli otce. Podle respondentů zde nejde ani tolik o kvantitu stráveného času, jako spíše o kvalitu. Otec, který je sice se svým synem stále, ale jejich jediná aktivita je sledování TV, jen těžko svému synu prospěje jako ten, který si s ním jde jednou týdně zakopat na hřiště.

Budeme-li pracovat s hypotézou, že jedním z hlavních důvodů, proč mladí lidé užívají drogy a hrají počítačové hry, je potřeba zažít dobrodružství¹⁶, nabídne se nám otázka, proč si ho nenajdou v bezpečnějších alternativách. Odpověď můžeme nalézt, pakliže se podíváme na to, co je vlastně cílem prožitého dobrodružství. V klasické dobrodružné literatuře získá hrdina princeznu a půl království. Tedy pozornost a prestiž. Mladý muž má dvě možnosti, kde tyto odměny za prožité dobrodružství získat. Od rodiny (od matky pozornost, od otce

¹⁶ Pod pojmem dobrodružství rozumíme neobvyklé, akční a vzrušující zážitky často doprovázené určitou výzvou a snahou o sebezpřekonání.

prestíž¹⁷), nebo od vrstevníků. Prestiž ve vrstevnické skupině je však často vykoupena právě antisociálním chováním¹⁸.

Podle Eriksonovy vývojové psychologie může být další úlohou otce umožnit synu, aby se vůči němu mohl zdravě vymezovat. Syn se potřebuje od rodičů odpoutat, ale zároveň neztratit jistotu rodinného zázemí (Trapková, Chvála, 2017, s. 138).

Poskytne-li otec synovi prestiž a zároveň nezávislost, lze předpokládat, že to bude mít pozitivní vliv na jeho přístup k závislostnímu jednání.

Příklad z praxe: Jindra na schodech

Jindra (19) přišel podstoupit socioterapeutický program JINAK!. Měl ho nařízený soudně jako alternativní trest za prodej marihuany na škole.

Když jsem s Jindrou začal pracovat, vyjádřil následující postoj:

Je mi líto, co jsem udělal, neuvědomil jsem si, kam až to může zajít, prostě sem si chtěl přivydělat. Prodávat trávu už rozhodně nebudu, dost jsem se poučil. Ke kouření marihuany se však po skončení trestu vrátím, protože na tom nevidím nic špatného. Někteří chlastaj, tak já hulím.

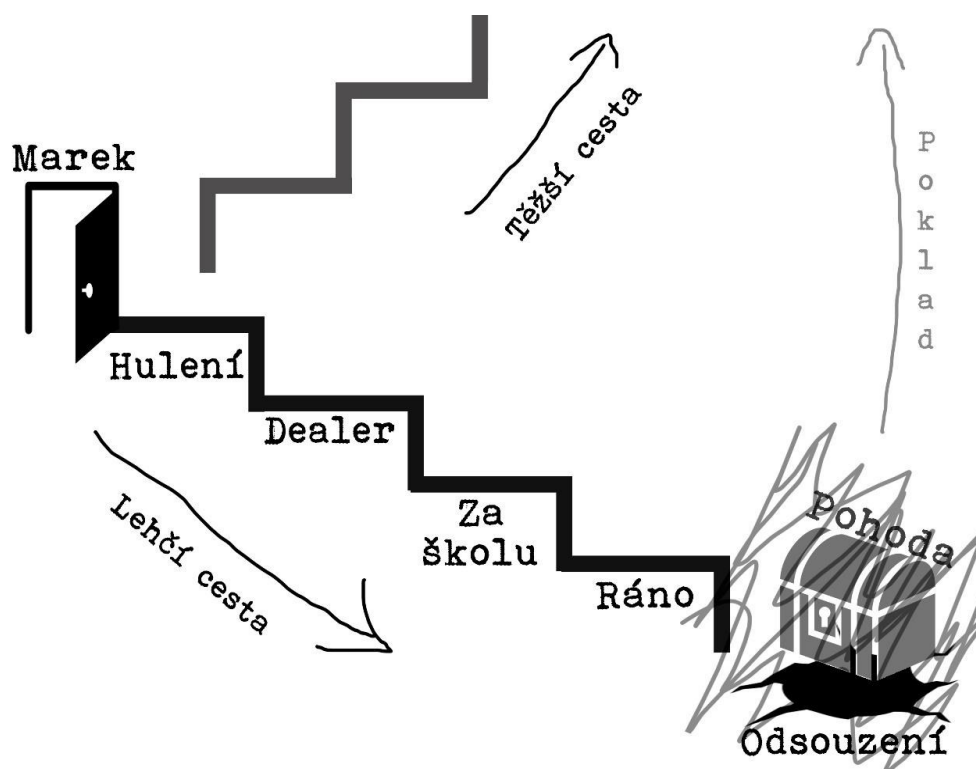
Jindra nejenže často užíval marihuanu, později i v průběhu trestu (za což mu hrozil další postih) ale také kouřil a pravidelně hrával

¹⁷ Nutno podotknout, že prestiž od otce je pro mladé muže v období adolescence důležitější než pozornost (péče) matky (Trapková, Chvála, 2017, s. 128).

¹⁸ Zajímavá je i podobnost s PC hrami. Jedním z hlavních prvků dynamiky hry je získávání úrovní, případně hodnosti. Tato prestiž je umocňována v masivních multiplayerových hrách, kdy jednu hru hraje až stovky hráčů současně. V těchto hrách je systém „zlepšování se“ natolik propracovaný, že přináší uznání od reálných lidí hrajících hru. I mladý hráč má tak šanci, že ve hře založí uskupení, ve kterém povede desítky lidí. Pakliže v reálném životě neprožívá žádné ocenění, je logické, že bude na hru fixovaný.

počítačové hry. Jindra, stejně jako většina ostatních, kteří dostanou program soudně nařízený, přišel s tím, že už je **dostatečně** poučen, protože už přece **nechce** opakovat trestnou činnost. To by se na první pohled mohlo jevit uspokojivě, neboť by to mohl být cíl programu, tedy aby mladý muž našel motivaci neopakovat trestnou činnost. Pakliže si ale uvědomíme, že trestná činnost je pouze důsledkem patologického jednání, otevřeme si cestu k hledání příčin.

Pro lepší pochopení poslouží obrázek techniky tzv. dveří do sklepa.

Obrázek 2: Schody do sklepa

Zdroj: vlastní

Nejdřív jsem se Jindry zeptal, jestli si myslí, že bezdomovec ležící na chodníku chtěl být bezdomovcem, který leží opilý na ulici? Jindra dle očekávání vyjádří, že nechtěl. To nás dovede k logickému úsudku, že se muselo odehrát něco, co jej dovedlo do tohoto stavu, aniž by o to stál. Zeptám se tedy Jindry, jestli chtěl být odsouzen za distribuci omamných látek. Odpoví, že ne. Přesto se tak stalo.

Vydáváme se tedy po pomyslných schodech nahoru a pojmenováváme, co předcházelo tomu, že byl odsouzen. Jindra popisuje svou situaci, kdy se ráno rozhodl, že prodá trávu. Předtím se rozhodl, že půjde za školu. Předtím, že vůbec bude dealovat. Předtím, že bude hulit, a předtím ke kamarádství s Markem, který trávu už prodával. Čili kdyby se nezačal kamarádit s Markem, nezačal by hulit, nezačal by dealovat, takže by pak nešel za školu a ten den ráno neprodával, tím pádem by ho neměli za co odsoudit. Poukazuji mu na to, že každé rozhodnutí jej dovedlo k dalšímu. Jako zlomový okamžik jsme si však pojmenovali moment, kdy začal hulit.

Jindra však nezačal hulit proto, aby jej odsoudili, ale proto, že si v tomhle jednání sliboval pohodu, zaznamenanou jako truhlu ve sklepě, která je v temnotě. Místo slibované pohody na něj ve sklepě jeho rozhodnutí čekalo trestního odsouzení. Při bližším rozhovoru svůj motiv pojmenoval přibližně takto: *Mně se líbí, že se v tom prostě můžeš uvolnit. Dáš si špeka a je ti dobře. To se mi líbilo i na tý kultuře okolo toho. A taky ta svoboda. Prostě že si můžu dělat, co chci já. Já si nenechám od nikoho říkat, co mám dělat. Takže hulím.*

V další fázi jsme se bavili o tom, jestli jej tedy hulení dovedlo k tomu, co chtěl, a jestli ten poklad, který hledá (uvolnění a svoboda), neleží náhodou někde jinde. Třeba na půdě, kam sice vede těžší cesta, ale jak může vidět, ta lehčí jej k pohodě a svobodě zrovna nepřivedla. V poslední fázi hledáme způsoby, jak poznat, kde je poklad, a jak se pokud možno vydat na onu půdu.

(Podobně jako technika u zvládání vzteku jsou i „schody do sklepa“ komplexnější a komplikovanější, než je možné shrnout v tomto příkladu. Kazuistika má sloužit pouze pro lepší ilustraci, nikoliv jako metodika samotné techniky.)

2.4 Promiskuita a pornografie

Dalším a posledním patologickým jevem, který jsem se rozhodl v práci popsat, je konzumace pornografie a s tím spojená neschopnost udržení dlouhodobého vztahu. Spojil jsem tato dvě témata, neboť jsou i dle mých zkušeností v životech chlapců propojena. Gabriele Kuby ve své knize „Globální sexuální revoluce“ píše: „S konzumem pornografie se postupně mění i postoje konzumenta k sexualitě. Muži začínají být k ženám citově chladní, ztrácejí k nim úctu, jsou náchylní k násilnosti. Promiskuita a deviantní sexuální praktiky se považují za „normální“ (Kuby, 2014, s. 190).“

Budu-li mluvit o pornografii, je potřeba přijmout fakt, že její **negativní dopad je velmi diskutovaným tématem** a nepanuje o něm odborná shoda. To připouští známý sexuolog Radim Uzel. Jasně ale popisuje negativní dopad na děti a mládež v podobě nerealistické prezentace

pohlavního styku, kterému mladý muž v patnácti letech jednoduše podlehne jako reálnému (Uzel, 2010).

Podobně jako u předchozích patologií, se i zde těžce hledá literatura, která by promiskuitu a pornografii kladla do souvislosti s absencí otce. Psycholožka Sobotková shrnuje, že informace o sexualitě je obecně ze strany rodiny¹⁹ „naprosto nedostačující“ (Sobotková, 2014, s. 52). Stejně tak Radim Uzel, který navíc vybízí k větší osvětě, ale svůj apel směřuje na společnost jako takovou (Uzel, 2004). Přijmeme-li však, že rodina je základním prvkem společnosti, pak můžeme vnímat i Uzlův apel jako apel směrem k rodině a z logiky věci²⁰ tedy primárně u otců k synům a u matek k dcerám. Přímou propojenost jsem však v literatuře nenašel, proto budu postupovat stejně jako u předchozích bodů.

Ačkoliv je konzumace pornografie ve většině případů závislostní (jak o tom mluví klienti i Kuby (Kuby, 2014, s. 184-185)) a její průběh i projevy jsou velmi obdobné závislostem (Kuby, 2014, s. 186) zmíněným v kapitole 2.3, rozhodl jsem se ji oddělit od předchozího bodu, neboť je specifická, a to převážně v následujících dvou oblastech:

I. Mrtvá intimita

U svých klientů jsem mohl pozorovat, že jde o bazální nepochopení intimity jako něčeho vzácného a jedinečného, útulného a soukromého. Mladí muži intimitě nerozuměli. Neprožívali intimitu vlastní, ale ani intimitu jiných. Neviděli hodnotu ve vzácnosti. Když sledují porno, nevidí ženu, která je něčí dcerou, která má svůj příběh, historii, nevidí

¹⁹ Zde jsou myšleny všechny rodiny, i ty úplné.

²⁰ Zde vycházím z předpokladu, že potencionálně bude mužské sexualitě rozumět spíše muž, podobně jako fotbalu bude rozumět spíše fotbalista, než hokejista. V realitě to tak samozřejmě být nemusí a s muži mluví o sexualitě matka.

ženu, která byla dítětem a možná je něčí matkou a sestrou. Vidí sexuální objekt. V tomto ohledu ignorují soukromí a jedinečnost. Ve vztazích pak dochází k velmi brzkému pohlavnímu styku. Bez intimity. Pedagog Kamil Kopecký o tom mluví ve svém článku, kde uvádí 10 vlivů pornografie na dítě, přičemž pátý z nich je právě „proměna žen v sexuální objekty“. Cituje zde studii Ordinances to Add Pornography to Discrimination against Women Edwarda Donnersteina, která potvrzuje, že: „u osob vystavených pornografii déle než 6 týdnů vzrůstá sexuální „necitelnost“ ve vztahu k ženám a dochází k bagatelizaci znásilnění jako trestného činu, rozvíjí se chuť ke konzumaci více násilné a deviantní pornografie, dochází k preferenci nemonogamních vztahů atd.“ (Kopecký, 2013)

Příčinou i důsledkem obrazné smrti intimity u klientů bývá **konzum**. Ať už mluvíme o partnerských vztazích nebo o pornografii. Klienti pak mají v obou oblastech nastavení brát a získávat. Nevstupují do partnerských vztahů proto, aby se odevzdávali druhému, ale proto, aby získávali od druhého. Tak nejsou schopni nabízet intimitu vlastní ani vidět intimitu druhých. Tím umírá její základní prvek, a to je vzácnost.

Pro ilustraci poslouží jednoduchý obraz:

Zámek není hodnotný tím, že jej otevře každý klíč, ale právě tím, že jej neotevře žádný jiný. Čím více klíčů zámek otevře, tím méně hodnotným se zámek stává.

Zámek jsme my lidé. Hodnota zámku pak představuje hodnotu naší intimity. Pakliže jako lidé otevřeme své nejniternější a nejsoukromější prožívání kdejakému pornu anebo vztahu po dvou měsících, pak jsme, jako zámek, selhali.

Tato skutečnost může mít souvislost s tím, že pro mladé muže je vztah rodičů neprůhledný. Jednak s nimi otcové povětšinou o sexualitě (a tedy

i pornografii) nikdy nemluvili, ale také neměli kde vidět zdravou partnerskou intimitu, protože jsou rodiče rozvedení, případně spolu nespolupracují.

Alex

O sexualitě se s otcem zatím nebavil, ale má za to, že to přijde v 15 letech, že se na to táta chystá. V tuhle chvíli mu otec dává hodně rad do partnerství.

Jaký vliv by na něj měl funkční vztah rodičů, si představit nedovede.

Dan

Otec s ním o sexualitě nikdy nemluvil a rady do partnerství mu dával ve smyslu, že by se neměl bát. **Dan si nedokáže představit, jaký vliv by na něj mělo, kdyby vztah rodičů fungoval nebo kdyby se s ním táta o těch věcech víc bavil.**

Emil

Táta s ním nikdy nemluvil ani mu neradil. Kdyby to tak bylo, tak si myslí, že by s tím počkal (brzké sexuální vztahy). **Emil si nemyslí, že by mu funkční rodiče pomohli zvládat vztahy, vždycky si to nějak chtěl vyzkoušet sám.**

Jan

Jan je panic, prožil nějaké homosexuální vtahy. V tuto chvíli s nikým není. Otec a matka se nerozešli v dobrém, ale teď už mají dobrý vztah a baví se. O sexu s nikým vůbec nemluvil. S otcem se o partnerství nikdy nebavili. **Kdyby v této oblasti táta fungoval, asi by toho věděl**

o sexualitě víc, nemusel by ty informace načítat odjinud. Mezeru v tom teď nevidí, nedokáže si představit, o co tím přišel.

Petr

O sexu se s otcem bavili jen jednou. Popisoval, jak se dělají děti na příběhu o motýlcích. Jinak je sex doma tabu. Rodiče už jsou dost staří.

Rady od otce taky nedostával, od toho se distancuje.

Petr by nemohl dopustit, aby táta fungoval dobře a byl třeba hlavou rodiny. Má s ním minimální zájmy a mamku má fakt rád. Jedině, že by ho (Petra) táta změnil.

II. Normalizace patologického jednání

Dnešní mediální obraz sexuality a intimity je dle mého názoru v krizi. Mladí muži prakticky nemají šanci vyhnout se sexistickým obsahům všude kolem sebe (na billboardech, internetu, v reklamách, hudbě, ve filmech). Jsou každodenně bombardováni erotickým materiálem. Kuby ve své knize mluví o „novém globálním moru“ (Kuby, 2014, s. 178).

Společenský obraz, který je tím utvářen, přirozeně přebírají a ve vrstevnických skupinách jej poté vyžadují. Divným, tedy nenormálním, není mezi klienty označován ten, který pornografii sleduje nebo má brzký sex. Za nenormálního je označován ten, který pornografii nesleduje a je panic. (*Připadám si jak debil... je mi dvacet a pořád sem panic... už ani Honza není a to je mu 16.*) Přičemž v ČR probíhá od roku 1993 v pětiletých intervalech výzkum sexuálního chování naší populace, podle kterého dochází k prvnímu pohlavnímu styku průměrně mezi 17. a 18. rokem. Zároveň Britské Centrum pro výzkum sexuálního zdraví prokázalo výzkumem, že čím nižší byl věk prvního styku, tím nižší byla později sexuální kompetence jedinců (Kabíček, 2014, s. 245).

Na tomto příkladu představy klientů o světě a jeho reálnosti, který vyplývá z výzkumů, lze vidět, že obraz sexuality je značně pokroucen.

Klient se tedy nejenže musí vyrovnat s neporozuměním vlastní sexualitě a intimitě, k tomu všemu je ještě tlačěn svým okolím k tomu, aby tuto složku své osobnosti ničil. Odolat takovému nátlaku však zvládlo jen málo z nich. Ve své pětileté praxi práce s mladými muži jsem se setkal jen s několika případy, kdy mladý muž aktivně nekonzumoval pornografii. Častý a jednoduchý komentář chlapců je: „Každý kouká“.

Zajímavým faktem však zůstává, že při hlubším rozhovoru **všichni** klienti toužili po dlouhodobých vztazích a s postojem společnosti k sexualitě **nebyli spokojeni**, stejně tak se svou **konzumací porna**. Zároveň však popisovali, že prostě nevědí, co s tím.

Shrnutí

Ať už tedy mluvíme o intimitě, nebo o zkresleném pohledu na sexualitu, je pro mladého muže důležité, aby měl možnost získávat reálný pohled. Observace je jedním z druhů učení, který slovník cizích slov definuje jako jev, kdy se člověk „učí odpozorováním, nápodobou (imitací) nějaké akce (např. laskavé či agresivní) a z důsledků sociální komunikace a chování jiných lidí“ (*Slovník cizích slov abz*, 2018).

Pravděpodobně neexistuje lepší prostředí, kde se může mladý muž naučit rozumět a jednat v partnerských vztazích, než je právě pozorování svých vlastních rodičů. Z logiky věci je tedy zřejmé, že pakliže dochází k absenci otce, je získání takových dovedností velmi komplikované. Právě z pozorování funkčního vztahu otce a matky může syn vypožorovat, že funkční vztahy nejsou založeny na ochotě brát, ale na ochotě dávat. Podobně může také získat zdravý pohled na intimitu.

K rozhovorům s mladými vybízí Uzel, kdy říká: „Především bychom se měli pokusit revidovat zakořeněné stanovisko, že sexuální pocity a sexuální znalosti jsou pro mládež něčím nepatřičným a nezdravým.“ Naopak poté povzbuzuje k sexuální výchově mládeže (Uzel, 2010).

V případě otevřenosti otce k otázkám intimity se dá předpokládat, že bude mít syn jakousi mapu k intimitě vlastní. Možná pochopí, že za zavřenými dveřmi ložnice se totiž odehrává něco, co je velmi soukromé a vzácné, kam nemá přístup nikdo kromě otce a matky, dokonce ani syn. Pokud bude otec ochoten mluvit o intimitě a své sexualitě, nemusí to být pro syna tajemstvím. Může být jasné, že to, co se odehrává v ložnici, není ukryté za dveřmi proto, aby nikdo **nevěděl**, co se tam děje, ale proto, že toho nikdo jiný nemá být **součástí**.

Ochota otce mluvit o sexualitě může být velmi zásadní nejen pro syna v pochopení intimity a sexuality, ale v utváření reálného obrazu na tělo vlastní i tělo žen. V takovém ideálním případě má mladý muž dostatek informací a bezpečí, že jej vnitřně neohrozí první ejakulace a bude moci s otcem sdílet svou silnou sexuální touhu, projevenou sledováním pornografie. Nejednou jsem ve své praxi zažil, že jsem musel mladým mužům vysvětlit základní principy sexuality a intimity, v čemž by mě jistě bez problému nahradil angažovaný otec.

Pokud mladý muž získá zdravou představu o intimitě a o partnerských vztazích od svého otce, pak lze předpokládat, že jej tolik neovlivní média a vrstevníci, jejichž vliv je značně problematický.

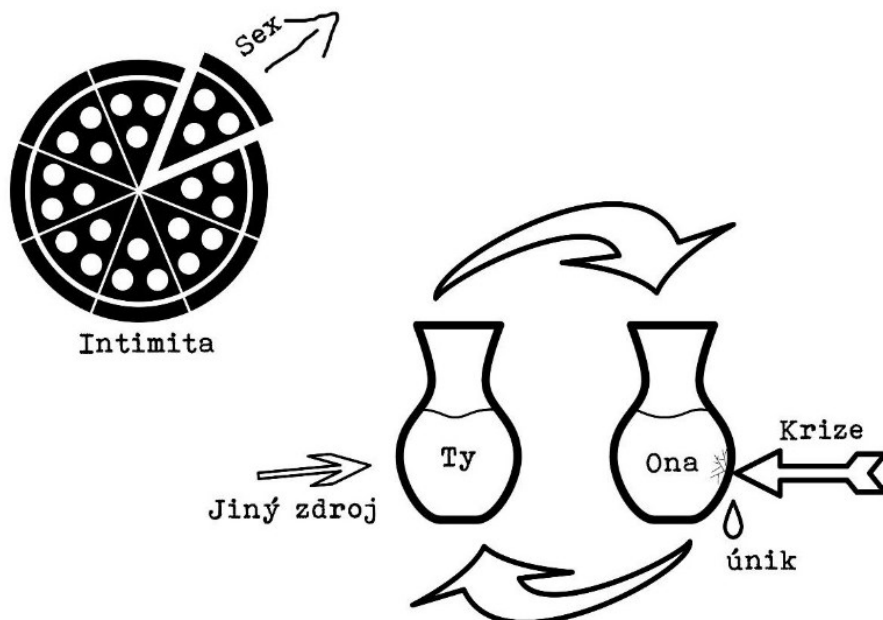
Příklad z praxe: Jirka a vztahy

Jirka (17) přišel na základě dobrovolného podstoupení programu JINAK!, aby u soudu mohl prokázat snahu o nápravu. Byl trestně stíhán za sexuální styk s nezletilou dívkou (14). Po sexuologickém, psychiatrickém a psychologickém vyšetření mu nebyla diagnostikována žádná porucha.

Za Jirkou pořád dokola přicházela kamarádka (14) s tím, že se s ním chce vyspat, tak to nakonec udělal, i když vlastně nechtěl. Bral to tak, že když se s ní vyspí, bude od ní mít pokoj. Kamarádce však jedna noc nestačila, a když s ní následně odmítl chodit, tak na něj podala trestní oznámení.

V rozhovoru jsme se sice věnovali trestněprávní zodpovědnosti, stěžejním tématem však byla právě intimita i partnerství. S Jirkou se na toto téma však nikdy nikdo nebavil. Zkušenosti a vědomosti měl pouze od kamarádů a z médií. Přišlo mu tedy normální, že se s holkou prostě vyspí, když ona chce, protože to není „nic proti ničemu“. O nějakých negativních dopadech na sebe vůbec nepřemýšlel. Ve chvíli plnění programu byl již v novém vztahu, kde opět došlo k brzkému sexu. Další věc, na kterou si Jirka stěžoval, byla citová fixace dívky na něj, o které nevěděl, jestli není přehnaná.

V tomto případě jsem nepoužíval žádnou techniku, pouze jsem Jirkovi kreslil obrázky, abych mu pomohl pochopit smysl toho, o čem se bavíme.

Obrázek 3: Pizza a vázy

Zdroj: Vlastní

Protože Jirka neměl základní vědomosti o intimitě, použil jsem přirovnání k pizze. Intimita je jako pizza, která má omezený počet kousků, není nevyčerpatelná – stejně jako člověk. Odevzdáme-li někomu kus, už jej zpátky nedostaneme. Nevyplatí se proto pizzou hýřit, protože až potkáme někoho, s kým tu pizzu skutečně budeme chtít sníst, už nám může zbývat jen málo, nebo dokonce nic. A je dobré si zkusit představit, že bychom na rande s budoucí celoživotní partnerkou přinesli poloviční okousanou pizzu. Podobně je to s intimitou, kterou je potřeba schraňovat a ne s ní plýtvat.

Když jsem se zeptal Jirky, proč je se svojí přítelkyní, vyjmenoval několik důvodů, které však byly všechny směřovány na něj, na jeho potřeby a jeho zájmy. V žádném ohledu se nevyjádřil, že by ve vztahu chtěl také něco dávat. Jirkův postoj byl tedy založený na konzumu ze vztahu.

Další obrázek jsem použil k ilustraci toho, jak funguje vztah, který je postavený na konzumu. Oba dva čerpají od toho druhého něco, čemu můžeme říkat například „přijetí“. Přijetí se může cyklit a může to vypadat dobře, oba dva čerpají pro sebe od toho druhého. Když však přijde krize a „přijetí“ začne unikat, najednou nebude, kde ho brát. Bude postupně upadat, až se celý vztah rozpadne. Základem je tedy čerpat odjinud, abychom mohli vztah udržet i v období krize.

Jírka neměl s tímto pojmenováním nejmenší problém a byl za něj vděčný. V následujících setkání jsme se tak mohli věnovat změně jeho postoje a hledání jiných „zdrojů“.

3 Zpracovaná data

Zde uvádím pro přehlednost a kontext celý shrnující protokol jednotlivých respondentů.

Cílem tohoto bodu práce je popsat, jak konkrétní mladí muži vnímají vliv svého otce na svůj psychosociální vývoj v oblasti zvládnání vzteku a delikvence, závislostního jednání a promiskuity a pornografie podle **metody výzkumu uvedené v kapitole 1.3 Popis metod.**

Pro zajímavost jsem na závěr rozhovoru každému respondentovi vysvětlil, co jsem vlastně v našem rozhovoru zkoumal. Poté jsem jim položil otázku, jak moc velký, je podle nich, vliv otce na výchovu syna v oblasti vzteku a delikvence, závislostního jednání, pornografie a promiskuity. Jako pomůcku jsem jim nabídl pětistupňovou škálu.

Na škále od 1 do 5: 1 – Malý. 2 – Spíše malý. 3 – Ani velký, ani malý. 4 – Spíše velký. 5 – Velký.

Alex (14 let)

Pochází z rozvedené **rodiny**. Rodiče se rozvedli, když mu byly 4 roky. Od rozvodu žije s matkou, která měla několik vztahů – poté si našla přítele, se kterým je dodnes. Mají spolu dceru (4), Alexovu sestru. Otec si po rozvodu našel novou rodinu a znovu se oženil. Alex se dříve s otcem nescházel kvůli větší vzdálenosti. V současné době však bydlí ve stejném městě a otce pravidelně navštěvuje (cca 1x za měsíc). Má dva výrazně starší sourozence, bratra (25) a sestru (26). Alex má tedy dvě rodiny. Rodinu s biologickou matkou a jejím přítelem a rodinu s biologickým otcem a jeho ženou. Vzhledem k tomu, že s biologickým

otcem tráví málo času, a neví, jak to u nich doma chodí každodenně, popisuje atmosféru u biologické matky. Tato atmosféra je velmi vypjatá a nemůže s ní nic dělat (*„je to dost vypjatý a je to tak v podstatě pořád. Ty dva se na ničem neshodnou, bojují si za svou pravdu. / Jediný, co můžeš dělat, je sedět a počkat, až to přejde jako bouřka.“*).

Otce popisuje jako alkoholika, který konzumuje alkohol v nadměrném množství, např. 6 l piva denně, a také jako silného kuřáka. Zároveň doplňuje, že kromě toho je otec skvělý chlap a jako otec neselhal. Výchovu popisuje jako nepřímou. Otec se s ním většinou snaží vést diskuze, ke kterým Alex přistupuje pasivně. Většinu času je otec podnapilý a podle toho také vypadá, když mu nadává (*„...tak tím, že má něco v sobě, tak jeho chování je samozřejmě abnormální.“*). Často nesmyslně argumentuje a uráží, což někdy vyústí až v situaci, kdy jej třeba honí po zahradě.

Společný čas (1 víkend v měsíci) tráví většinou povídáním na zahradě, výjimečně něco společně opravují na domě.

Pro Alexe je důležité udržet s otcem kontakt a dobrý vztah. Nerad by se dostal do situace, kdy by se viděli jen jednou za půl roku, když od sebe bydlí necelý kilometr.

Jako otec by být nechtěl. Hlavním důvodem jsou otcovy závislosti, které ničí jeho zdraví i vztahy. Ocenil by však, kdyby byl podobně finančně zabezpečený.

Autoritu prožívá převážně vůči mužům, konkrétně vůči vlastnímu i nevlastnímu otci.

Otec se často **vzteká**, když pije, a pije prakticky každodenně. Vypadá to tak, že otec je nejdříve v klidu a pak vybuchne. Poznat se to dá jen těsně před tím, ale to už je pozdě.

Kdyby Alex viděl, že otec se svým vztekem dobře pracuje, byl by překvapen, zajímal by se o to, jak to dělá a chtěl by to zkusit taky (*No tak kdybych viděl, kdybych věděl, jakým způsobem to dělá, tak první, co udělám, je, že při takovýhle situaci to taky vyzkouším takhle.*). Sám Alex se vztekem pracuje tak, že vybuchuje uvnitř a drží to v sobě. Nepovažuje to za dobrý způsob zvládnání vzteku, ale zároveň za lepší, než vybuchnout. Dobře zvládnutý vztek by podle něj doprovázelo sebe-uklidnění.

Alex neužívá žádné drogy. Jediná věc, kterou by možná nazval **závislostí**, je hraní počítačových her a sledování filmů. Je na to zvyklý a dělá to tak už několik let, že když je doma, tak je na počítači.

Jako dobrodružství popisuje časté stěhování a střídání škol, což pro něj byly kroky do neznáma. Poté výlety a různé tábory. Nevzpomene si však na žádné dobrodružství s otcem.

Výzvy, které od otce dostával, byly většinou praktického rázu ohledně nějaké práce, případně školy. Psychické výzvy v podobě hecování nezažíval.

Povzbuzení zažívá v partnerském vztahu, kde jej otec vede k tomu, aby se o svou přítelkyni staral a pečoval o ni, aby byl gentleman.

Alex by rád se svým otcem prožil nějaký větší výlet. Většinou spolu jen sedí na zahradě.

Kdyby se mu otec víc věnoval a zažíval by s ním dobrodružství, má za to, že by jej nepotřeboval zažívat skrze počítačové hry. Chtěl by totiž takové věci dělat přímo (*Si myslím, že kdybych mohl v reálném životě prožít to, co můžu třeba ve Wowku²¹. Tak třeba, já nevím, že by mi dal třeba výzvu, běž tam někam, něco tam udělej a dones to třeba*

²¹ Wowko neboli World of Warcraft byla svého času největší masivní multiplayerová hra. V období její největší oblíbenosti (2010) ji hrálo více než 15 milionů hráčů.

zpátky, tak by mě to hrozně bavilo. / Kdyby to bylo pravidelně, tak by to jakoby mohlo být to, co mi přesně chybí, co sem myslím nikdy nezažil.).

Alex je panic, má první přítelkyni a rád by s ní vydržel co možná nejdéle. Na sex nijak nespěchá a myslí si, že mít sex brzy by bylo špatné. Porno sledoval okolo 12. roku života. Potom jej však přestalo bavit hlavně kvůli tomu, že pro něj hry byly přednější.

Vztah biologické matky a otce je bezkonfliktní, jsou v minimálním kontaktu. Rodiče se rozvedli po 16 letech manželství kvůli otcově alkoholismu.

O sexualitě se s otcem zatím nebavil, ale má za to, že to přijde v 15 letech, že se na to táta chystá. V tuhle chvíli mu otec dává hodně rad do partnerství.

Jaký vliv by na něj měl funkční vztah rodičů, si představit nedovede.

Syn, který by svého otce popisoval kladně, by podle Alexe mluvil o tom, že se mu jeho otec hodně věnuje, že by byl třeba kuřák, ale nebyl by závislý na alkoholu, že by byl hlavou rodiny a učil by jej, jak být správný chlap.

Otec Alexovi chyběl, když byl malý a bydleli od sebe daleko. V té době se vídali dvakrát za rok.

Kdyby se mu otec více věnoval, neměl by zadní vrátka a byl by zodpovědnější.

Vliv otce je podle něj spíše velký (4). Důvodem je vlastní zkušenost, ale zároveň o tom není přesvědčený na 100 %.

Dan (17 let)

Pochází z rozvedené **rodiny**. Žije s mámou a mladší sestrou. Otce vídá přibližně dvakrát do měsíce. Vztahy v rodině popisuje jako nestabilní, s většinou si nerozumí. Když byl otec ve vězení (neplatil alimenty),

Danovi pravidelně volal a zajímal se o něj. Pokud nyní Dan otce nenavštíví, tak on o něj zájem nejeví. Máma žije bez přítele, otec si našel novou přítelkyni i s dětmi. Další důležití muži v Danově životě jsou pracovníci v NZDM.

Otce by Dan popsal jako někoho, kdo si nenechá nic líbit, ale je férový. Když není po jeho, tak je agresivní, ale jinak férový. Otec moc nepracuje. Spíš dělá brigády nebo něco na černo. Dan pochybuje, jestli otec platí nájem. Víc ho popsat nedokáže, protože jej sotva zná.

Výchova je ze strany **otce** spíš kamarádká. Není na něj nijak přísný a nevyjíždí po něm, ani mu nenadává. Občas mu dává peníze a chválu projevuje třeba poplácáním po zádech. Čas spolu tráví většinou tak, že si spolu povídají.

To nejdůležitější by pro Dana na vztahu s otcem byla jeho pozornost, kterou však nezažívá. Zažíval ji pouze tehdy, když byl táta ve vězení, pak už ne. Myslí si, že by mu to zvedlo sebevědomí (*Tak třeba ted'ka, sem zjistil, jakože když byl ve vězení, tak mi volal skoro každé den. Vždycky večer. Aaa.. najednou mi třeba tejden nevolal, tak sem zjistil, že už byl z vězení pryč, že už mi nic, nezkusil zavolat třeba. Jenom když byl v tom vězení a neměl co dělat, tak mi volal.*).

Jako otec by být nemohl, protože on by se zajímal o své děti a platil by alimony. Jinak by byl ve stresu a dost by se mu to hnusilo.

Autoritu neprožívá. Ani u otce ani u matky, se kterou má časté konflikty kvůli drobnostem.

Na žádný **konflikt** s otcem si nevzpomene a nikdy otce neviděl, že by nějak pracoval se vztekem. Připouští, že kdyby tak tátu viděl, bylo by to lepší a vnímal by ho líp.

Sám si myslí, že by se vztekem pracovat nepotřeboval. Je flegmatik, takže vztek spíš potlačuje.

Dan si výjimečně zakouří doutník a stejně to má s pitím. Co by však viděl jako svoji **závislost**, jsou seriály a dříve i počítačové hry.

Dobrodružství nikdy extra nezažíval. Jednou byl na táboře a jako malý u moře, ale jinak nic. S tátou si na žádné nevzpomíná, maximálně procházky. Jako výzvy vnímal to, že mu otec říkal, že má na hodně. Prožít by si s ním přál cokoliv. Zavolat si, někam jít. Stojí prostě o otcovu pozornost.

Myslí si, že by to měl být otec, kdo dá synovi většinu dobrodružství, ale myslí si, že by na seriály koukal i tak. Zároveň si uvědomuje, že je to proto, že reálně ty věci neprožívá („*Tak na seriály bych koukal i tak žejo, jakože vidím v tom ten příběh žejo.*“ Tazatel: „*A víš, proč vlastně potřebuješ ten příběh v těch seriálech?*“ Dan: „*Protože ho nemám tady... (ticho).*“).

Dan je panic, nemá přítelkyni a popisuje, že vztahy nepotřebuje. Porno sleduje.

Vztah mezi otcem a matkou není moc dobrý, nemají se rádi, ale víc to popsat nedokáže.

Otec s ním o sexualitě nikdy nemluvil a rady do partnerství mu dával ve smyslu, že by se neměl bát. **Dan si nedokáže představit, jaký vliv by na něj mělo, kdyby vztah rodičů fungoval nebo kdyby se s ním táta o těch věcech víc bavil.**

Podle Dana by syn popisoval svého otce kladně jako nejlepšího kamaráda, že si dokáže poradit a bere syna na výlety. Otec mu chyběl, když byl malý, dnes už mu nechybí. Kdyby se mu otec víc věnoval, myslí si, že by měl větší sebedůvěru a měl by ho jako vzor, choval by se stejně a věděl by, jak věci dělat.

Vliv otce je podle něj spíše velký. (4). Není si jistý vlivem na agresi.

Emil (20 let)

Byl odebrán od své biologické rodiny, když mu bylo 5 let. Po půl roce se jej ujala pěstounka, které nyní říká máma. Do 11 let byla matka sama, poté si našla přítele, který byl však v rodině přítomen jenom jednou za dva týdny a moc na Emila nepůsobil. Dále měli na Emila vliv babička a strejda. Nikdo další pro něj v životě důležitý není.

Otec Emila zemřel před šesti lety v registrovaném partnerství údajně na zápal plic. Emil si však myslí, že to bylo z důvodu pohlavní nemoci. Na pohřeb nešel, pravděpodobně ani žádný nebyl. Otce tedy téměř nepoznal, jediný kontakt byl v 7 letech skrze dopisy z vězení, kdy Emilovi sliboval, že ho navštíví, to se však nikdy nestalo. Jednou, když mu pak poslal přání k narozeninám, mu Emil napsal dopis, kde mu vyčítal, že se o něj nezajímá. Od té doby si nepsali. O dlouho později otce kontaktoval na Facebooku. Tam se dozvěděl, že otce pobodali, ale víc nic. Emila nejvíc štve, že si na tátu nemohl udělat obrázek. Náhradu otce neměl.

Popsal by jej jako kriminálního, ale spíš z hlouposti, než že by byl hajzl. Přiznává, že je otci hodně podobný, ale je ještě v mezích. Otec jej nevychoval, nechválil, nenadával, netrávil s ním čas. Kdyby měl být jednou jako on, nesl by to strašně. Nechtěl by umřít takhle mladý (36). „*Roli otce úplně posral*“. Autority vnímá spíše pozitivně jako něco, čemu se musí podřídit.

Něco jako konflikt s otcem zažil v dopisech z vězení, o kterých mluvil předtím. **Kdyby viděl otce, jak se vzteká, měl by z něj respekt. Kdyby viděl, jak to umí ovládat, učil by se od něj** (*Bral bych to pozitivně, protože eee.. málokdo se umí dobře vyrovnávat se vztekem. I já s tím mám dost velký problémy, takže bych se od něj moh třeba učit, žejo. Když by takovej byl.*).

Za **závislost** by u sebe v současné době považoval jenom cigarety. Dříve to byl hodně alkohol a příležitostně marihuana. Později se dostal i k pervitinu. Pervitin užíval jenom třeba jednou za měsíc, ale jeho první zkušenost byla hned s injekční stříkačkou.

Jako dobrodružství zažíval cestování po hradech a zámcích s mámou, dětství měl hezké, ale pak už nic, jenom drogy. S otcem nic nezažil, ale přál by si jej poznat a vyrazit s ním třeba na výlet nebo na práci do lesa nebo cokoliv jiného.

Kdyby byl v rodině i pěstoun, bylo by to lepší, protože mamka mu nemohla poradit s klučičími věcmi, takže si chtěl všechno vyzkoušet.

Kdyby měl otce, tak by drogy nepotřeboval. Ty mu totiž nahrazovaly samotu, kterou zažíval (*Já si myslím, že kdybych měl otce, tak bych ty drogy.. nepotřeboval. Kdybych měl kohokoli, kdo by se o mě zajímal.. a prostě byl všudypřítomnej.. každé den třeba se mnou byl, tak bych neměl potřebu takovýchle věci dělat. To, že sem bral drogy, mi vlastně nahrazovalo... tu samotu když sem.. byl sám na ty věci.*).

Emil měl několik sexuálních vztahů už od 14 let. Na porno kouká. Otce a matku nezažil. Táta s ním nikdy nemluvil ani mu neradil. Kdyby to tak bylo, tak si myslí, že by s tím počkal. **Emil si nemyslí, že by mu funkční rodiče pomohli zvládat vztahy, vždycky si to nějak chtěl vyzkoušet sám.**

Kladně by svého otce syn popisoval jako dobrého kamaráda, jako někoho, kdo pomůže a podrží jak v dětství, tak v dospělosti. Otec mu chybí teď, když řeší problémy. Nebyl by tam, kde je. Viděl by východisko, měl by motivaci i psychickou oporu.

Vliv otce je podle něj velký (5), protože i když jej zná málo, už tak vnímá, že je mu strašně podobný, a kdyby viděl, že táta ty věci v životě dává, tak by si řekl, že to dá taky.

Jan (17 let)

Je z rozvedené rodiny. Žije s matkou a sestrou, která teď ale studuje v Praze, takže vlastně žije jen s mámou. Otce vídá občas o víkendech, když za ním jezdí. Otec bydlí s babičkou a dědou. Máma měla přítele, který byl fajn, ale máma kvůli němu začala pít, takže to bylo spíš negativní. Další důležití lidé jsou pro Jana vedoucí mládeže v církvi, kam chodí.

Otce popisuje jako velkého pedanta, zvláště ve známkách. Je to rapl a cholerik. Když je naštvanej, tak rve, nadává a chová se povýšeně. Jan to zažíval často, protože škola mu nikdy moc nešla. Otec jej chválil jenom tehdy, když uspěl v judu, jiné momenty si nevybavuje. Otec je spíš takový, že hledá na ostatních chyby. To způsobilo, že se Jan převážně bál otci říkat špatné věci a chválu moc neřešil.

Čas s tátou tráví většinou tak, že si pro něj táta přijede, v autě si povídají, když ale dorazí domů, tak jde otec k televizi a otevře si pivo a Jan jde k počítači. Kontakt mají poté minimální. Jezdí tam teda spíše ze zvyku a z povinnosti syna (*Prostě.. pro mě třeba táta přijede. Cestou si jako povídáme, ale pak jako přijedem.., přijedem domů. Táta sedne k televizi, dá si pivo, já sem na počítači, skoro vůbec si nepovídáme, třeba jenom při obědě. Aaa.. pak jedu domů no. Takže ten kontakt je tam jakoby minimální.*).

Janovi se říká těžce, čeho si váží nejvíc. Vážil by si zájmu a komunikace, ale ta se mu nedostává.

Kdyby měl být Jan jednou jako otec, snažil by se to rychle změnit, protože se mu nelíbí, jakým stylem otec žije (*Tsss... jako můj táta jo? ... Asi bych to chtěl hodně rychle změnit.*).

Autoritu vnímá jako někoho, kdo je nadřazený, kdo má třeba víc zkušeností. Spíše ji vnímá pozitivně. Otec pro něj autoritou je, ale spíše proto, že je to otec, než kvůli jeho vlastnostem.

Konflikty zažívali často, většinou kolem školy. Táta chce vidět známku, zjistí, že má Jan špatné známky nebo poznámku, a začne křičet (*To seš blbej, že se to nedokážeš naučit?!).*

Podle Jana táta nezvládá pracovat se svým vztekem. Jan sám se snaží uklidňovat, ale když už je toho moc, tak vybuchne, nadává a křičí. Neví, jak se vztekem pracovat. **Kdyby viděl tátu, jak to zvládá, tak by ho to překvapilo, ale pomohlo by mu to. Zkusil by to okopírovat.**

Jan nepije ani nekouří. Hodně hrával počítačové hry a tráví hodně času na Facebooku.

Dobrodružství zažíval venku s kámošema jako malý kluk, později už nic. S otcem taky nic.

Neřekl by, že někdy dostával výzvy, spíš ho otec často seřval, když se o něco snažil (*Jak sem říkal že... třeba když sem šel mu s něčím pomoci. A třeba sem to někdo pokazil, třeba si pamatuju, že sem, třeba sme řezali strom a já sem zlomil špičku pily. A on mě hnedka seřval, co děláš, ty seš blbej atd.*).

S tátou by rád zažil nějakou cestu do zahraničí. Myslí si, že kdyby s tátou trávil víc dobrodružství, tak by neměl prostor hrát počítačové hry a být tolik na Facebooku.

Jan je panic, prožil nějaké homosexuální vztahy. V tuto chvíli s nikým není. Otec a matka se nerozešli v dobrém, ale teď už mají dobrý vztah a baví se. O sexu s nikým vůbec nemluvil. S otcem se o partnerství nikdy nebavili. **Kdyby v této oblasti táta fungoval, asi by toho věděl o sexualitě víc, nemusel by ty informace načítat odjinud.** Mezeru v tom teď nevidí, nedokáže si představit, o co tím přišel.

Syn by svého dobrého tátu měl popisovat jako hodného, milého, komunikativního. Měl by rozumět věcem a brát syna na výlety a podporovat ho. Janovi otec chyběl při těžkých chvílích nebo třeba na zápasech. Celkově mu chyběla podpora. Kdyby se mu otec víc věnoval, asi by žil úplně jiný život, třeba by nelpěl na mamce.

Vliv otce je podle něj spíše velký (4). Hrají tam totiž roli i vnější vlivy. Otec však může za hodně, za víc, než vnější vlivy (*Asi... asi tam třeba neshledávám, že.. ten otec za to úplně přesně může, jo takže.. třeba dám tu čtyřku. Protože.. z většiny to ten otec může bejt, ale.. ten jeden bod, že to můžou bejt i ty okolní vlivy.*).

Petr (20 let)

Je z úplné rodiny. Rodiče jsou spolu už více než 20 let. Matka je o 8 let starší než otec. Má dva výrazně starší sourozence (kolem 40 let) a jedno dvojče, bratra. Další důležitý starší člověk je pro Petra jeho učitelka ze střední.

Otec je ve středním věku a zažívá krizi středního věku. Koupil si motorku, žije trampský život. Jinak je klidný, přátelský a usměvavý. Má starší, umělecké hodnoty (auta, hudbu).

Otec děti vychovával dříve hodně, objevilo se i nějaké naplácání, které si ale zasloužili. Dnes se jim spíš snaží domluvit. Otec Petra jenom chválí, i když ne nijak často, a on sám to nebere jako nějakou velkou poklonu. Táta nenadává, protože pak se s ním Petr odmítá bavit (*Já to nenávidím, když na mě někdo křičí. Já se odmítám pak s nima bavit takže..*).

S otcem trávil čas do šesté až sedmé třídy, poté už moc ne. Spolu dělali spoustu věcí. Chodili na výlety, na šachy, judo, atletiku. Teď si povídají o autech, ale extra čas to není. Otec spíš o věcech vypráví a Petra se

moc neptá, za což je rád, protože by nechtěl, aby se ho na něco ptal. Nejdůležitější je pro něj u otce důvěra a to, že se na něj může spolehnout.

Kdyby měl být jednou jako on, tak by nebyl moc potěšený, nebylo by to tak strašné, ale bral by to spíš negativně. Nelíbí se mu otcovy záliby. V pohledu na svět se taky nepotkají (*Hmm... asi né zas tak špatně, ale asi bych nebyl tak potěšenej, protože ee ty hodnoty co on má a ty věci co von dělá. Jakože ee on má asi dvě stě hoblíků a todle. Takže to mě vůbec nezajímá.*).

Autoritu vnímá dobře. Velkou autoritu u něj má matka a je to spíš kámoška.

Konflikty s otcem moc nemá. Jenom menší, když chtěl třeba na jeho Facebook a Petr to nedovolil, tak se zlobil, ale nijak extra. Petr se s rodiči nikdy např. nerval.

Kdyby táta pracoval se vztekem, tak by k němu byl otevřenější a spíš by ho poslechl. Kdyby totiž křičel, tak by ho neposlouchal. **Rodiče se doma vůbec nehádají, protože máma je hodně dominantní a má velkou autoritu, takže táta musí v konfliktech ustupovat.**

Sám se vztekem nepracuje, neví jak. Když je hodně naštvaný, tak válčí v sobě. Nemyslí si, že je to zdravé, ale neví co s tím. **Příklad si bere spíš z máminy strany** (*Já to spíš viděl jako z tý stránky mamky jakože. Že mamka si to dokázala udělat ten pořádek v klidu. Spíš já to takhle zkouším, než tak jako s tátou.*).

Petr nepije ani nekouří. Jako závislost by popsal dřívější hraní počítačových her a závislost na telefonu. Dobrodružství zažíval převážně na cestách do zahraničí. Do 6. třídy pak hodně kroužků, potom se to zlomilo a dál už nic. Výzvy od otce dostával v souvislosti

se školou. Kdyby mu otec dával nějaké větší výzvy, tak by to nepřipustil a otec by měl smůlu.

S otcem si moc nedovede představit, co by dělal. Maximálně nějakou lan párty²², nemají totiž nic společného. Povzbuzování zažil směrem ke škole a k autu.

Kdyby s otcem zažíval víc dobrodružství, které by ho bavilo, tak by neměl tendenci hrát hry a asi by se s ním kamarádíčkoval víc, než s mamkou. Mamka je však doma častěji, takže se to neděje.

Petr má homosexuální vztah. Dříve měl několik heterosexuálních vztahů, které po chvíli skončily. Na porno kouká občas. Je to hezké, ale jiné než v realitě, takže mu to zas tolik nedává.

Vztah otce a matky popisuje, jakože to klapě. Táta je však oproti mámě nezkušený. Mamka už vztah měla a vyzařuje z ní víc zkušeností. Má známosti a podobně (*Jako táta²³ je furt takovej, jako mě přijde jako zajiček, že.. je takovej ještě nezkušeněj vůči mamce, jak je vo.. i když je vo těch osm let, tak mamka, už měla jeden vztah, jako manželství za sebou.*). Hlavou rodiny je pro Petra matka.

O sexu se s otcem bavili jen jednou. Popisoval, jak se dělají děti na příběhu o motýlcích. Jinak je sex doma tabu. Rodiče už jsou dost staří. Rady od otce taky nedostával, od toho se distancuje.

Petr by nemohl dopustit, aby táta fungoval dobře a byl třeba hlavou rodiny. Má s ním minimální zájmy a mamku má fakt rád. Jedině, že by ho táta změnil.

Představa, že syn hodnotí svého otce, je pro něj divná a nepřirozená. Jinak by to bylo asi báječný, hodný. Takhle to ale Petr určitě nemá.

²² Lan párty – několik hráčů se sejde v jednom pokoji a společně hrají počítačovou hru.

²³ Pozn.: Otcí je ve chvíli realizace rozhovoru více jak 54 let.

Otec mu chyběl, když se Petrovi porouchalo auto. Jinak mu bude chybět, když už tady nebude máma.

Kdyby se mu otec víc věnoval, tak by se toho podle Petra moc nezměnilo. Možná by měl jiné koníčky, takové víc chlapské, uměl by s nářadím a tak, ale jinak nic.

K vlivu otce se vyjádřil neutrálně (3). Má za to, že to není vždycky tak, že by byl otec vzor a že by se to na něm muselo podepsat (*Jako kluk, chlapa, nebo, že by měl spíš takhle ee.. tomu synovi ukázat jak se prostě, kluk má chovat, nebo něco. Ale vždycky to tak prostě není, že by to. Že kluk, že by byl vždycky po tátovi.*).

4 Výstupy z výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak se na konkrétních jedincích, projevuje neangažovanost otce v oblastech specifických patologií. Jak je psáno v úvodu, pozoroval jsem, že mezi výše zmíněnými patologiemi a angažovaností otce je určitá spojitost. Rozhodl jsem se tedy zjistit, jak to prožívají konkrétní jedinci, se kterými jsem již dříve přišel do kontaktu, z kterého vzešlo, že jejich otcové nejsou ve výchově aktivní a zároveň vykazují alespoň jednu ze zmíněných patologií. Vedle pozorování a studia literatury, je výzkum hlavním zdrojem dat pro tuto práci.

Z výzkumu je patrné, že otcové respondentů **selhávají již v základních aspektech**. Tím je trávení volného času se synem a schopnost syna chválit. Tato skutečnost se pak přirozeně projevuje i na dalších otázkách. Otcové se svými syny nemluví o sexualitě. O partnerství mluví pouze jeden. Povzbuzování je často směřováno pouze ke škole. Lze tedy říci, že otcové mají zájem o syny převážně v oblasti pracovního uplatnění a tedy i budoucí finanční jistoty.

Dalším významným zjištěním je **negativní postoj k identifikaci s otcem**. Otec tedy není v širším kontextu jejich vzorem. Výjimkou jsou zejména ekonomické aspekty identifikace, se kterými by respondenti problém neměli.

V otázkách, které se týkaly názoru,²⁴ se respondenti téměř ve všech shodli. Výjimkou byl často pouze Petr. To lze přisuzovat zejména jeho odtazitému vztahu vůči otci. Během samotného rozhovoru Petr často mluvil o matce, i když otázky směřovaly k otci. Pakliže se pozitivně vyjadřoval o otci, mluvil většinou v množném čísle, aby do odpovědi zahrnul i matku. **K otci jevil silně odtazitý postoj.** Lze tedy předpokládat, že Petrovo rozdílné vnímání vlivu otce je zapříčiněno mnohdy až **dehonestujícím** pohledem na otce v kontrastu s matkou. Petra jsem na závěr konfrontoval se skutečností, že spíše mluvil o matce a o otci se vyjadřoval nelibě. Okomentoval to tím, že si je toho vědom, že proti němu nic nemá, ale že má prostě raději mamku.

Oproti tomu ostatní respondenti jevili **značný zájem o pozornost otce i o jeho přítomnost ve svých životech.**

Za povšimnutí stojí také fakt, že Petr je jediný, jehož otec s ním žije v jedné domácnosti, a přesto jej vnímá nejvíce negativně. A to i přes skutečnost, že se na něm nedopustil žádného alarmujícího jednání, na rozdíl od ostatních respondentů. To může být způsobeno idealizací otce, který není časově přítomen v rodině, nebo nenaplněním ideálu otce, který časově přítomen je. Zůstává však otázkou, je-li možné si idealizovat otce, který je alkoholik (v případě Alexe), otce, který svého syna opustil (v případě Emila) a další. Vezmeme-li v potaz, že ani jeden z otců netráví se syny adekvátní čas, pak je možné považovat jejich přítomnost v domácnosti za postradatelnou. Je možné, že v případě Petra **otec nenaplňoval archetypální představy své role** (hlava rodiny, autorita, bojovnost, dravost, ...), **zatímco otcové ostatních rodin ano** (v případě Emila otec archetyp své role naplnit nemohl, což

²⁴ Otázky typu: Jak by tě ovlivnilo, kdyby se otec choval jinak? Jak si myslíš, že by syn pozitivně hodnotil otce?

Emil popisuje jako své zklamání, že si o otci „nemohl udělat obrázek“).

Vliv je v takovém případě v obou ohledech zásadní.

Pozoruhodné bylo, že Alex hodnotil svého otce jako skvělého chlapa, který jako otec neselhal. Domnívám se však, že tím měl na mysli svého otce za střízlivého stavu, který nebyl častý. V jiném kontextu totiž několikrát vyjádřil zklamání nad chováním svého otce, když byl otec opilý. Zde jsem však udělal výzkumnou chybu a Alexe jsem se konkrétněji nedoptal.

Na základě získaných dat lze vytvořit **typického otce** respondentů:

Otec se svým synem netráví mnoho času, pokud ano, je to převážně pouze rozhovor. Tématem je především škola, kromě toho pak jiná povrchní témata. Výjimečně se objeví téma partnerství. Syna prakticky nechválí, častěji mu nadává a hádá se s ním. Občas povzbuzuje, ale opět hlavně v oblasti školního prospěchu. O svého syna jeví **nedostačující** zájem. Vztek buď potlačuje, nebo vybuchne, nijak s ním nepracuje a neučí to ani syna. Synovi zprostředkovává dobrodružství zejména do 11. roku života. Poté z aktivního přístupu ustupuje a už se do něj nevrací. Se synem nemluví ani o sexualitě, výjimečně o partnerství. Není svým synem hodnocen kladně, přesto svému synovi schází.

Spojením pozitivních hodnocení, která by mohli synové vůči svým otcům vyjádřit, lze **zkonstruovat obraz typického fungujícího otce**:

Otec se svým synem tráví kvalitní čas. **Není ho extra hodně, ale je intenzivní.** Často je to výlet. Je ochotný a věnuje svému synu pozornost, a když je za co, pochválí ho. Je možné s ním mluvit o všem možném a je to i dobrý kamarád. Dá se na něj spolehnout a je na blízku, když ho syn potřebuje.

Jedním ze zásadních poznatků je, že **sami respondenti hodnotí vliv otce na psychosociální vývoj synů ve specifických patologiích jako výrazný**. Usuzují tak zejména z vlastních zkušeností, ale také ze zkušeností svých vrstevníků.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jak významný vliv má absence otcovské postavy na specifické patologie v oblasti zvládnání vzteku a delikvence, závislostního jednání, promiskuity a pornografie.

Pokud otcové v očích respondentů selhávali, tak se tak dělo už v **základních aspektech výchovy** a to sice tak, že se svými syny téměř netrávili čas. Z logiky věci tak vychází, že nemohou své syny v oblastech patologie adekvátně směřovat a vychovávat. **Synové navíc neprožívali, že by je otcové nějak výrazně motivovali.** Tato skutečnost by mohla odpovídat na příčiny patologického jednání synů. Vliv role otce na patologie synů by byl měřen právě tím, že **otcové nevyužívají potenciálu svého vlivu (jsou neangažovaní) i přes to, že o jejich přítomnost projevila většina respondentů zájem.** Dokonce i Petr, který se od svého otce často v rozhovoru distancoval, připustil, že kdyby s ním otec dělal to, co jej baví, tak by byli větší kamarádi a otec by jej mohl více ovlivnit.

Žádný otec neučil syna pracovat se svým vztekem a synové se ani jinak vztekem nezabývali. Povětšinou vztek potlačují, protože si s ním neví rady. Alex například zmínil, že otec hodně vybuchuje, a protože Alex nechce být jak on, vztek v sobě prostě dusí. Což může mít v budoucnosti za následek neschopnost svému vzteku rozumět, a to může vést až k páchání deliktů.

Respondenti, kterým jejich otec nezprostředkovává dobrodružství, mají tendenci si toto dobrodružství vyhledávat sami. Bez nastavených hranic pak volí nejjednodušší cestu, kterou jsou PC hry a drogy. Na tom se všichni respondenti shodli.

Syn, který není veden v oblasti sexuality a partnerství svým otcem, může být veden mediální a vrstevnickou normou, jak připouští například Jan. Ten shrnoval, že kdyby se mu v této oblasti otec více věnoval, nemusel by si tyto informace obstarávat jinde. Pro respondenty bylo běžné sledování porna a nikdo s nimi o jeho dopadu nemluvil. Podobně tomu bylo i ve vztazích. Pouze Alex byl veden k tomu, aby ve vztahu neupřednostňoval sebe.

Je však třeba říci, že absence otce neznamena **nutnost** patologického jednání. Pokud by to tak bylo, **všichni respondenti by selhávali ve všech třech oblastech**. Ačkoliv se respondenti vyjadřovali k vlivu otce na tyto patologie různě, tendence byla spíše směrem k velkému vlivu. Emil se vyjádřil, že vliv otce je velký. Alex, Dan, Jan, že spíše velký, a Petr popsal, že není ani velký, ani malý. Nikdo tedy vliv otce nepopřel, ačkoli se často od otců distancovali a nechtěli být jako oni.

Být angažovaným otcem nemusí být z pohledu respondentů nic náročného. Poměříme-li typického otce s typickou ideální představou otce, vyjde najevo, že jde opět o čas a zájem věnovaný synovi. Respondenti si nepřáli lepší ekonomické zajištění, asertivní jednání nebo expertní přístup. Jejich touha byla povětšinou zažít s otcem např. výlet. To lze přeložit jako čas, kdy jsou s otcem spolu a sami.

Otcovství je tedy významným společenským tématem. Z výstupů lze vypožorovat známý fenomén, že otec je pouze **živitel rodiny**. Tedy že role otce je starat se o ekonomické zabezpečení. To se projevuje tím, že otcové respondentů své syny povzbuzují a napomínají převážně v oblasti školy. Ať už vědomě či nevědomě utvářejí představu, že syn má především zvládat školu, čímž si zajistí, že bude ekonomicky soběstačný a do budoucna tedy i živitel rodiny. S otcem pouze jako

živitелеm rodiny ale respondenti spokojeni nejsou. **Nikdo je však nevede k angažovanému otcovství.** Jsou-li tedy respondenti vychovávaní, pak převážně k tomu, aby byli živiteli rodiny, nikoliv k angažovanému otcovství.

V ostatních oblastech výchovy se u respondentů otcové příliš **neprojevují.** Výzkum tedy neplánovaně potvrzuje společenskou potřebu proměny otcovství, která by se mohla pozitivně projevit i na zkoumaných patologiích. Neboť lze předpokládat, že angažovaní otcové budou vychovávat angažované otce. Jak píše Trapková a Chvála o závěru období separace syna od otce: Dospělý syn je v ideálním případě sebevědomý, uživí se bez pomoci rodičů, je heterosexuálně orientovaný a schopný přijmout **nároky rodičovství i zodpovědnost za další generaci** (Chvála, Trapková, s. 138, 2017).

Lze tedy říci, že cíl práce **byl naplněn** a bylo popsáno, jak se absence otcovské postavy projevuje na specifických patologiích konkrétních synů.

Práce může vést k širšímu prozkoumání fenoménu. K podpoře aktivního otcovství a k pojmenování obecných příčin a důsledků patologického jednání mladých mužů.

Zdroje

CORNEAU, Guy. *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál, 2012. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0075-8.

EICHELBERGER, Wojciech. *Zrazený otcem*. Přeložil Dorota MÜLLEROVÁ. Praha: Argo, 2017. ISBN 9788025722718

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, c2015. ISBN 978-80-262-0786-3.

FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1030-6.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

GARFIELD, Robert. *Mužský kód: klíč k mužským emocím*. Přeložil Ivo MÜLLER. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1253-9.

JAKOBSEN, Barbora a Marius RÅKIL, ed. *Násilí je možné zastavit: terapie pro osoby, které se dopouštějí násilí v blízkých vztazích*. Přeložil Petra ŠTAJNEROVÁ. Praha: Nadace Open Society Fund Praha, 2017. ISBN 978-80-87725-40-5.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 9788024722849.

KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 9788073877934.

KUBY, Gabriele. *Globální sexuální revoluce: ztráta svobody ve jménu svobody*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-87864-13-5.

LIGA OTEVŘENÝCH MUŽŮ, z.s. *Metodická příručka pro vedení Kurzu zvládnutí vzteku*. Praha, 2015, 29 s. Dostupné také z: www.ilom.cz

MAŘÍKOVÁ, Hana. *Muž v rodině: Demokratizace sféry soukromé*. Sociologický ústav AV ČR, 1999, 110s. ISBN 80-85950-69-3

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

NEŠPOR, Karel. *Jak přežít počítač*. Kralice na Hané: Computer Media, 2011. ISBN 978-80-7402-069-8.

NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.

OKRUHLICOVÁ, Šárka. *Systém odměny a jeho role při vzniku závislosti*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce RNDr. Lucie Hejnová, Ph.D.

PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. V Praze: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.

RIGBY, Scott. a Richard M. RYAN. *Glued to games: how video games draw us in and hold us spellbound*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2011. ISBN 9780313362255

ROHR, Richard a Joseph MARTOS. *Cesta divokého muže: úvahy o mužské spiritualitě*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-032-0.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-0523-4.

WOLFERSDORF, Manfred, Constanze LÖFFLER a Beate WAGNER. *Muži nepláčou?: deprese u mužů - jak ji rozpoznat a léčit*. Praha: Portál, 2014. Rádci pro zdraví. ISBN 978-80-262-0590-6

Webové zdroje

BIBLARZ, Timothy J. a Judith STACEY. How Does the Gender of Parents Matter?. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2010, **72**(1), 3-22 [cit. 2018-05-09]. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x. ISSN 00222445. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x>

KOPECKÝ, Kamil. Komentář: Opravdu je sledování pornografie dětmi v pohodě?. *E-bezpečí.cz* [online]. 0103n. 1. [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/sexting/723-komentar-sledovani-porna>

MEDIARESEARCH, a.s. *Fyzické tresty Výzkum PR* [online]. 2013, 12 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: http://ilom.cz/wp-content/uploads/2009/06/LOM_fyzick%C3%A9-tresty_v%C3%BDzkum-PR.pdf

Nucleus accumbens. In: *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, c2018 [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Nucleus_accumbens

O nás. In: *Majak o.p.s.* [online]. Liberec: Maják [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <http://majakops.cz/index.php/o-nas/o-nas>

Pojem delikt. In: *Slovník cizích slov abz* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c2018 [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/delikt>

Pojem observační učení. In: *Slovník cizích slov abz* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c2018 [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/observacni-uceni>

Poslání a cíle klubu. In: *Majak o.p.s.* [online]. Liberec: Maják [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <http://majakops.cz/index.php/nzdm/zapes/poslani-a-cile-klubu>

Seznam extrémních sportů. In: *Wikipedia* [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, c2017 [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_extremních_sportů

Sluttrapport fra prosjektet Reforms sinnemestringskurs for menn på Sunnmøre [online]. 2008 , 21 [cit. 2018-05-10]. DOI: R64T5B54UTD4. Dostupné z: <https://www.extraweb.no/internal/rest/public/attachments/1532352>

UZEL, Radim. Pornografie poskytuje falešný obraz intimního styku. *Novinky.cz* [online]. 2010 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/216469-radim-uzel-pornografie-poskytuje-falesny-obraz-intimniho-styku.html>

UZEL, Radim. Vliv pornografie na delikventní chování mládeže. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. 2004 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <http://old.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2006010916>

Vybíral, M. *Práce s agresí anebo klukovská témata*. In: Beran, V. a kol. *Rádce učitele*. Praha : RAABE, 2006. Dostupné také [online] 2006, 36 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: http://ilom.cz/wpcontent/uploads/2014/12/prace_s_agresi_aneb_klukovska_temata.pdf

Přílohy

Příloha 1 – Dotazník

Úvodní otázky:

Jak vypadá tvá rodina, ve které žiješ?

Kdo další je pro tebe v životě důležitý?

Vztah s otcem, případně jeho náhradou:

Jak bys svého otce popsal někomu, kdo ho vůbec nezná?

Jak tě tvůj otec vychovává?

Jak to vypadá, když tě otec za něco chválí, nebo ti nadává?

Jak s otcem trávíš čas?

Co je pro tebe nejdůležitější ve vztahu s tvým otcem?

Kdybys měl být jednou jako tvůj otec, jak bys to prožíval?

Jak vnímáš autority?

Doplňující otázky:

Otec a zvládání vzteku

Popiš mi prosím nějaký konflikt, který jsi zažil?

Jak vypadají vaše vzájemné konflikty?

Jak to vypadá, když se táta vzteká?

Kdybys viděl, jak otec pracuje se vztekem, jak by se to projevilo na tobě?

Jak se učíš pracovat se svým vztekem?

Otec a závislostní jednání

Jaké jsi zažíval v životě dobrodružství?

Jaké výzvy ti otec v životě dával?

Co by sis přál s otcem prožít?

V čem tě otec povzbuzoval?

Kdyby ti otec dával dostatek výzev a dobrodružství, jak by se to projevilo na tvé potřebě toto dobrodružství zažívat skrze počítačové hry, či drogy?

Otec a sexualita

Jak bys popsal vztah otce a matky?

Jak s tebou mluvil o sexualitě?

Jaké rady ti dával otec do partnerství?

Kdyby táta fungoval dobře ve vztahu k mámě, jak by se to projevilo na tvých vztazích?

Závěrečné otázky:

Zkus si představit syna, který svého otce hodnotí a popisuje kladně. Jaký podle tebe jeho otec je? Jak se projevuje, jak jedná?

Kdy ti tvůj otec obzvláště chyběl?

Jak bys teď žil, kdyby se o tebe táta zajímal